

**ΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ,
ΩΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ των προσδιοριστικών παραγόντων της οικονομικής ανάπτυξης, της ευημερίας και της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Το υπόβαθρο για την εκπόνησή της βασίζεται στο ότι στη διεθνή βιβλιογραφία διαπιστώνονται κοινοί προσδιοριστικοί παράγοντες της ανάπτυξης της οικονομίας και της ευημερίας και βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Για την εκπόνηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η δευτερογενής ανάλυση (βιβλιογραφική επισκόπηση) καθώς και η πρωτογενής έρευνα με τη βοήθεια της ποσοτικής μεθόδου με ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από 119 εργαζομένους στην Αττική στην πλατφόρμα Google Forms. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι παράγοντες εκείνοι που προσδιορίζουν τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων είναι: α) όσοι σχετίζονται με τον ίδιο τον επιχειρηματία, β) όσοι σχετίζονται με την οικονομική ανάπτυξη, γ) όσοι σχετίζονται με την επιχείρηση, δ) όσοι σχετίζονται με το ευρύτερο περιβάλλον. Συνολικά, επομένως, διαπιστώνεται πως παράγοντες που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων είναι παράγοντες που αφορούν ως επί το πλείστον τα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία, αλλά και την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Ωστόσο, παρ' όλο που προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης επηρεάζουν τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, δε σχετίζονται μεταξύ τους σε στατιστικά σημαντικό βαθμό. Ως εκ τούτου θα πρέπει να δοθεί περισσότερη έμφαση από κυβερνητικούς φορείς στην ανάπτυξη αυτών των παραγόντων που θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Επίσης, είναι αναγκαία η διεξαγωγή περαιτέρω ερευνών στα ίδια τα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως επιχειρηματίες και εργαζομένους.

Λέξεις-κλειδιά: οικονομική ανάπτυξη, βιωσιμότητα, επιχειρήσεις

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between the determinants of economic growth, prosperity and business viability. The background for its conduct is based on the fact that in the international literature there are common determinants of the development of the economy and the prosperity and viability of enterprises. For the conduct of the research, the secondary analysis (bibliographic review) was used, as well as the primary research with the help of the quantitative method with a questionnaire completed by 119 employees in Attica. The questionnaire was uploaded on the Google Forms platform. The results indicated that the factors that determine the viability of businesses are the following: a) those related to the entrepreneur, b) those related to economic development, c) those related to the company, d) those related to the wider environment. Overall, it was found that factors related to business viability are factors that mostly concern the characteristics of the entrepreneur, as well as the economic, social and environmental sustainability. However, although determinants of economic growth affect business viability, they are not related to a statistically significant degree. Therefore, more emphasis should be placed by government agencies upon the development of these factors that can contribute to the viability of businesses. In addition it is necessary to conduct further research on stakeholders, such as entrepreneurs and employees.

Keywords: economic growth, sustainability, business

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
1.1 Τοποθέτηση του προβλήματος.....	5
1.2 Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα.....	5
1.3 Σημασία του θέματος προς διερεύνηση και προσδοκώμενα αποτελέσματα	6
1.4 Δομή της εργασίας	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	8
2.1 Εννοιολογικοί προσδιορισμοί	8
2.1.1 Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης.....	8
2.1.2 Η έννοια της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων.....	12
2.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης	17
2.3 Προσδιοριστικοί παράγοντες βιωσιμότητας επιχειρήσεων	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	33
3.1 Μέθοδος και εργαλείο συλλογής δεδομένων.....	33
3.2 Δείγμα.....	35
3.3 Διαδικασία της έρευνας.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	38
4.1 Περιγραφική στατιστική	38
4.2 Επαγωγική στατιστική	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	49
5.1 Συζήτηση αποτελεσμάτων και συμπεράσματα	49
5.2 Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις μελλοντικής έρευνας.....	51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	53
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Τοποθέτηση του προβλήματος

Η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί βασικός παράγοντας για την ευημερία των κοινωνιών (Boldeanu & Constantinescu, 2015). Τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες περίπου αρκετές μελέτες έχουν επικεντρωθεί στη διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων της ανάπτυξης της οικονομίας (Petrakos & Arvanitidis, 2008) και έχουν καταλήξει σε διάφορα αποτελέσματα, όπως: στις ΑΞΕ, στις υποδομές, στην καινοτομία και στο ανθρώπινο δυναμικό, στην οικονομική δυναμική αναπτυσσόμενων χωρών (Petrakos & Arvanitidis, 2008), σε πολιτικούς παράγοντες (Petrakos et al., 2007; Moral-Benito, 2009), στις κυβερνητικές δαπάνες, στις τιμές των επενδυτικών αγαθών, στην απόσταση από μεγάλες πόλεις (Boldeanu & Constantinescu, 2015), η επένδυση σε E&A και εκπαίδευση (Mihaela et al., 2017), ξένα βοήθεια μεταρρυθμίσεις και φυσικοί πόροι (Chirwa & Odhiambo, 2016), εγχώριες επενδύσεις και σοκ στην οικονομία (Ledyaeva & Linden, 2008), αλλά και το φυσικό περιβάλλον (Everett et al., 2010). Από την άλλη πλευρά, η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων έχει λάβει επίσης σημασία σε ερευνητικούς όρους, δεδομένου ότι σχετίζεται με τη συνέχιση της επιχείρησης, αλλά και τον αντίκτυπο των λειτουργιών της στην κοινωνία (Leonard & Schneider, 2004; Danciu, 2013; Azim & Azam, 2013). Η ευημερία βιωσιμότητα των επιχειρήσεων εξαρτάται από παράγοντες που σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον (Everett et al., 2010; Tsai et al., 2013), το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον, την καινοτομία και το ανθρώπινο δυναμικό (Tsai et al., 2013), αλλά και παράγοντες που επηρεάζουν την εφοδιαστική αλυσίδα, όπως η νομοθεσία (Liu et al., 2011).

Συνεπώς, διαπιστώνεται μία σχέση μεταξύ των προσδιοριστικών παραγόντων της οικονομικής ανάπτυξης και της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Στη βάση αυτή, το γνωστικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η οικονομική επιστήμη.

1.2 Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ των προσδιοριστικών παραγόντων της οικονομικής ανάπτυξης, της ευημερίας και της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Το κύριο ερευνητικό ερώτημα αφορά στη σχέση προσδιοριστικών παραγόντων της οικονομικής ανάπτυξης και της βιωσιμότητας των

επιχειρήσεων. Στη βάση αυτού του σκοπού, τα ερευνητικά ερωτήματα που διαμορφώνονται είναι τα εξής:

1. Κατά πόσο οι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης αποτελούν δείκτες ευημερίας;
2. Κατά πόσο οι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης σχετίζονται με τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων;

1.3 Σημασία του θέματος προς διερεύνηση και προσδοκώμενα αποτελέσματα

Παρά το γεγονός πως υπάρχουν κοινοί προσδιοριστικοί παράγοντες της ανάπτυξης της οικονομίας και της ευημερίας και βιωσιμότητας των επιχειρήσεων, παρατηρείται μία έλλειψη μελετών όσον αφορά στο αν οι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης μπορούν να θεωρηθούν ως δείκτης ευημερίας και βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Ιδίως σε μία εποχή όπου υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με μία επερχόμενη οικονομική κρίση, ανησυχίες και απαιτήσεις των καταναλωτών για νέα μοντέλα βιώσιμης ανάπτυξης (π.χ. κλιματική αλλαγή, σπατάλη τροφίμων, ποιότητα τροφίμων και παραγωγή αυτών με φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο), έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να μελετηθεί το ζήτημα αυτό. Επίσης, υπάρχει εξαιρετικό ενδιαφέρον να διερευνηθεί αυτή η σχέση στην Ελλάδα, υπό το πρίσμα της πρόσφατης κυβερνητικής αλλαγής, που έχει υιοθετήσει μία νέα ατζέντα, περισσότερο φιλική προς τις επιχειρήσεις, την ανάπτυξη και την προσέλκυση επενδύσεων. Μέσα από την έρευνα αυτή αναμένεται να καταδειχθεί κατά πόσο οι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης μπορούν πράγματι να θεωρηθούν ως δείκτες επιχειρηματικής ευημερίας και βιωσιμότητας.

1.4 Δομή της εργασίας

Η παρούσα εργασία αποτελείται συνολικά από πέντε κεφάλαια, συμπεριλαμβανομένου του παρόντος που είναι η εισαγωγή. Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί τη θεωρητική ανασκόπηση. Σε αυτό το κεφάλαιο αρχικά προσδιορίζονται οι δύο κύριες έννοιες που πραγματεύεται αυτή η εργασία, που είναι η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης και η έννοια της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Στη συνέχεια, το δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζει τους προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης και της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων, όπως έχουν

εντοπιστεί στη διεθνή βιβλιογραφία. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρει τη μεθοδολογία της έρευνας, που είναι η δευτερογενής, παρουσιάζοντας τους λόγους για τους οποίους επιλέχθηκε, αλλά και τα δεδομένα που θα χρησιμοποιηθούν στην ανάλυση. Το επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας. Στο πέμπτο κεφάλαιο αρχικά διεξάγεται μία συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας σε αντιπαραβολή και με τα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας. Στη συνέχεια παρουσιάζει τη θεωρητική και την πρακτική συμβολή της έρευνας, ενώ τέλος καταθέτει προτάσεις για περαιτέρω έρευνα, στη βάση τόσο των αποτελεσμάτων, όσο και των περιορισμών της παρούσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Εννοιολογικοί προσδιορισμοί

2.1.1 Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης

Η οικονομική ανάπτυξη (economic development) είναι ταυτόχρονα έννοια, δραστηριότητα και επαγγελματική πρακτική που διαφέρει από την οικονομική μεγέθυνση (economic growth) (Feldman et al., 2016) και επομένως ενέχει μία δυσκολία ως προς τον προσδιορισμό της (Ivic, 2015; Feldman et al., 2016; The International Economic Development Council, χ.χ.). Σύμφωνα με τους Feldman et al. (2016) το πρώτο βήμα στον καθορισμό της οικονομικής ανάπτυξης είναι η διάκριση από την έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης. Η οικονομική μεγέθυνση α) έχει ισχυρή θεωρητική βάση, δηλαδή η οικονομία αποτελεί μία ‘μηχανή’ που παράγει οικονομική απόδοση ως συνάρτηση εισροών όπως η εργασία, η γη και ο εξοπλισμός, και β) μπορεί εύκολα να ποσοτικοποιηθεί στη βάση της αύξησης της συνολικής παραγωγής. Αν και η οικονομική μεγέθυνση συνδέεται με βελτίωση της ευημερίας και της ποιότητας ζωής, δεν αντικατοπτρίζει συνολικά την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης (Feldman et al., 2016). Ο Kane (2004) υποστηρίζει ότι η οικονομική ανάπτυξη αυξάνει την ικανότητα της οικονομίας να δημιουργήσει πλούτο για τους κατοίκους της περιοχής. Η οικονομική ανάπτυξη συνεπάγεται μια ποιοτική αλλαγή στο τι και πώς παράγονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες μέσω της μετατόπισης της χρήσης των πόρων, των μεθόδων παραγωγής, των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού, της τεχνολογίας, των πληροφοριών ή των οικονομικών ρυθμίσεων.

Ο Ivic (2015) αναφέρει πως στο πλαίσιο της οικονομικής μεγέθυνσης νοείται ο συνεχώς αυξανόμενος όγκος παραγωγής σε μια χώρα ή η αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, που αποτελούν τους πρωταρχικούς ποσοτικούς δείκτες παραγωγής για μια περίοδο ενός έτους. Από την άλλη πλευρά, η οικονομική ανάπτυξη δε σχετίζεται μόνο με ποσοτικές αλλαγές όσον αφορά την οικονομική θέση της χώρας, αλλά και με ποιοτικές αλλαγές (αλλαγή της οικονομικής διάρθρωσης, εμφάνιση νέων τομέων και βιομηχανιών, νέες θέσεις εργασίας κ.λπ.), οι οποίες συνολικά οδηγούν σε μια καλύτερη και πληρέστερη ικανοποίηση όλων των ανθρώπινων αναγκών. Η κατά κεφαλήν παραγωγή αποτελεί μέτρο της ικανότητας μιας κοινωνίας να επιτύχει τους στόχους της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης,

προκειμένου να αντιμετωπίσει τις συνεχώς αυξανόμενες κοινωνικές ανάγκες. Η αύξηση της κατά κεφαλήν παραγωγής στην οικονομική θεωρία εκφράζεται ως οικονομική μεγέθυνση, χωρίς την οποία δεν υπάρχει οικονομική ανάπτυξη, αλλά δεν υπάρχει καμία οικονομική μεγέθυνση ως συνάρτηση της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, η οικονομική ανάπτυξη αφορά όχι μόνο την αύξηση της παραγωγής υλικών αλλά και όλες τις άλλες κοινωνικοοικονομικές διαδικασίες και αλλαγές που προκαλούνται από την επιρροή οικονομικών και μη οικονομικών παραγόντων. Κατά συνέπεια, ο Ivic (2015) αναφέρει ότι: α) η οικονομική ανάπτυξη εκφράζεται σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, β) η οικονομική ανάπτυξη συνίσταται σε μια σειρά διαρθρωτικών αλλαγών, γ) η οικονομική ανάπτυξη της χώρας θα επιτευχθεί με τη μεγαλύτερη συμμετοχή της παραγωγικής ικανότητας της βιομηχανικής παραγωγής (δευτερογενής τομέας), ενώ σε υψηλότερα επίπεδα κυριαρχεί όλο και περισσότερο ο τομέας των υπηρεσιών (τριτογενής τομέας).

Σύμφωνα με το The International Economic Development Council (χ.χ.), η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να περιγραφεί με όρους στόχων (Objectives), οι οποίοι συνήθως περιγράφονται ως δημιουργία θέσεων εργασίας και πλούτου και βελτίωση της ποιότητας ζωής. Η οικονομική ανάπτυξη μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί ως μια διαδικασία που επηρεάζει την ανάπτυξη και την αναδιάρθρωση μιας οικονομίας για να ενισχύσει την οικονομική ευημερία μιας κοινότητας. Με την ευρύτερη έννοια, η οικονομική ανάπτυξη περιλαμβάνει τρεις μεγάλους τομείς: α) Πολιτικές όπου η κυβέρνηση αναλαμβάνει να επιτύχει ευρείς οικονομικούς στόχους, συμπεριλαμβανομένων του ελέγχου του πληθωρισμού, της υψηλής απασχόλησης και της αιεφόρου ανάπτυξης, β) Πολιτικές και προγράμματα για την παροχή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της κατασκευής αυτοκινητοδρόμων, διαχείρισης πάρκων, και παροχή ιατρικής πρόσβασης στους μειονεκτούντες, γ) Πολιτικές και προγράμματα που αποσκοπούν ειδικά στη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος μέσω συγκεκριμένων προσπαθειών, χρηματοδότησης επιχειρήσεων, μάρκετινγκ, ανάπτυξης δικτύων, διατήρησης και επέκτασης επιχειρήσεων, μεταφοράς τεχνολογίας, ανάπτυξης ακινήτων και άλλων. Ο κύριος στόχος της οικονομικής ανάπτυξης είναι η βελτίωση της οικονομικής ευημερίας μιας κοινότητας μέσω προσπαθειών που συνεπάγονται τη δημιουργία θέσεων εργασίας, τη διατήρηση θέσεων εργασίας, τη βελτίωση της φορολογικής βάσης και την ποιότητα ζωής. Δεδομένου ότι δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός για την οικονομική ανάπτυξη, δεν υπάρχει ενιαία στρατηγική,

πολιτική ή πρόγραμμα για την επίτευξη επιτυχημένης οικονομικής ανάπτυξης. Οι κοινότητες διαφέρουν ως προς τα γεωγραφικά και πολιτικά πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες τους. Επομένως, κάθε κοινότητα θα έχει ένα μοναδικό σύνολο προκλήσεων για να καθορίσει την οικονομική της ανάπτυξη.

Ο Amartya Sen το 1999 τόνιζε ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι η ενίσχυση της αυτονομίας και των ουσιαστικών ελευθεριών που επιτρέπουν στα άτομα να συμμετέχουν πλήρως στην οικονομική ζωή. Συνολικά, αυτό θα πρέπει να μειώσει το κόστος των συναλλαγών και να αυξήσει την κοινωνική κινητικότητα. Αντί να περιορίζονται σε ένα στατικό παράγοντα σε μια παραγωγική διαδικασία, τα άτομα καθίστανται οι παράγοντες της αλλαγής στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης: έχουν την ελευθερία να αξιοποιήσουν το δυναμικό τους. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ατόμων που μπορούν να συμμετάσχουν στην οικονομία και στην κοινωνία, τόσο μεγαλύτερη είναι η ευκαιρία για κυκλοφορία και πρακτική εφαρμογή νέων ιδεών. Η οικονομική ανάπτυξη μετράται από την αύξηση του πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος, των συντελεστών Gini και άλλων μέτρων διανομής εισοδήματος και πλούτου καθώς και από δείκτες ποιότητας ζωής, που κυμαίνονται από το προσδόκιμο ζωής έως τις στατιστικές για την εγκληματικότητα στην περιβαλλοντική ποιότητα. Από αυτή την άποψη, η οικονομική ανάπτυξη διαφέρει από την οικονομική μεγέθυνση όσον αφορά την εστίαση σε ένα ευρύτερο σύνολο μετρήσεων (Feldman et al., 2016).

Σύμφωνα με έναν άλλον θεωρητικό, τον Schumpeter, η οικονομική ανάπτυξη συνεπάγεται μια θεμελιώδη μεταμόρφωση μιας οικονομίας. Αυτή περιλαμβάνει τη μεταβολή της βιομηχανικής δομής, των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού και όλου του κοινωνικού και θεσμικού ιστού. Ενώ η οικονομική μεγέθυνση μετράται με την προσέλκυση περισσότερων ανθρώπων σε ένα υφιστάμενο οικονομικό πλαίσιο, η οικονομική ανάπτυξη στοχεύει στην αλλαγή αυτού του πλαισίου ώστε οι εργαζόμενοι να εργάζονται πιο παραγωγικά και η οικονομία να στραφεί προς δραστηριότητες υψηλότερης αξίας. Έτσι, ενώ η οικονομική μεγέθυνση μπορεί να μετρηθεί σε τριμηνιαία βάση, η πραγματοποίηση κερδών στην οικονομική ανάπτυξη μπορεί να διαρκέσει δεκαετίες. Επίσης, ο Schumpeter έδωσε ιδιαίτερη βάση στην καινοτομία και την επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο της οικονομικής ανάπτυξης (Feldman et al., 2016).

Σύμφωνα με τον ορισμό του U.S. Economic Development Administration (2014), βάσει του οποίου η οικονομική ανάπτυξη είναι η επέκταση των δυνατοτήτων που συμβάλλουν στην προώθηση της κοινωνίας μέσω της υλοποίησης ατομικών, επιχειρηματικών και κοινοτικών δυνατοτήτων. Η οικονομική ανάπτυξη μετράται από τη συνεχή αύξηση της ευημερίας και της ποιότητας ζωής μέσω της καινοτομίας, τη μείωση του κόστους των συναλλαγών και τη χρησιμοποίηση των δυνατοτήτων για την υπεύθυνη παραγωγή και διάδοση αγαθών και υπηρεσιών.

Η Haller (2012) θεωρεί ότι η οικονομική ανάπτυξη έχει τέσσερις διαστάσεις: α) Το αρχικό επίπεδο ανάπτυξης (που αντανακλάται, για παράδειγμα, στο κατά κεφαλήν εισόδημα) ή το επίπεδο που υπάρχει όταν καθορίζεται ο ρυθμός ανάπτυξης, β) Το ανθρώπινο κεφάλαιο ή το επίπεδο εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης του πληθυσμού, γ) Η εσωτερική οικονομική κατάσταση ή οι δομές της οικονομίας, δ) Οι εξωτερικές οικονομικές συνθήκες. Οι τελευταίοι τρεις παράγοντες πρέπει να σχετίζονται με την περίοδο για την οποία καθορίζεται ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης, η οποία, με τη σειρά της, είναι το αποτέλεσμα διαφορετικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των τεσσάρων ομάδων παραγόντων. Το αρχικό επίπεδο ανάπτυξης είναι απαραίτητο για τον επόμενο ρυθμό ανάπτυξης. Οι αναπτυσσόμενες χώρες παρουσιάζουν μια οικονομικά ανυπέρβλητη δομή, όπου ο περισσότερος πληθυσμός εργάζεται σε τομείς χαμηλής παραγωγικότητας, ειδικά στη γεωργία, αλλά υπάρχουν δυνατότητες μεταφοράς πόρων προς πιο παραγωγικούς τομείς. Ο τρίτος παράγοντας είναι χαρακτηριστικός για τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και αναφέρεται στη δυσαναλογία μεταξύ του σχετικά υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης του πληθυσμού και των δυνατοτήτων εκμετάλλευσης αυτής της κατάρτισης. Το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης αντιπροσωπεύει ένα πλεονέκτημα για τις χώρες που εντάχθηκαν στην τάση οικονομικής ανάπτυξης. Στη βάση αυτή, κάθε πολιτική οικονομικής ανάπτυξης πρέπει να θέτει τρεις κύριους στόχους: 1) Νέες δυνατότητες επίτευξης και διανομής των αγαθών που ικανοποιούν τις βασικές ανάγκες της κοινωνίας, ξεκινώντας από τους περιορισμένους πόρους ανισότητας και τις απεριόριστες ανάγκες, 2) Την αύξηση του επιπέδου ζωής που συνεπάγεται υψηλά εισοδήματα, χαμηλό ποσοστό ανεργίας, αύξηση του επιπέδου εκπαίδευσης κ.λπ., 3) Την αύξηση του επιπέδου οικονομικών και κοινωνικών ευκαιριών που διατίθενται για τα άτομα και τις χώρες.

2.1.2 Η έννοια της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων

Η βιωσιμότητα θεωρείται ως μία επιχειρηματική στρατηγική που εξασφαλίζει την επιτυχία στις επιχειρήσεις σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα (Leonard & Schneider, 2004; Danciu, 2013; Azim & Azam, 2013). Η έμφαση στη βιωσιμότητα στην περίπτωση των επιχειρήσεων δόθηκε περισσότερο τις τελευταίες δύο δεκαετίες (Danciu, 2013). Διάφοροι λόγοι οδήγησαν σε αυτή την τάση. Για παράδειγμα, οι καταναλωτές τείνουν να επικεντρώνονται στις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων. Οι κλιματικές αλλαγές, η ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, τα θέματα που αφορούν την υγεία, η κοινωνική δικαιοσύνη, η φτώχεια και η ανισότητα είναι μερικές από τις βασικές ανησυχίες των ατόμων σήμερα που σχετίζονται με τις επιχειρηματικές δραστηριότητες (Lotz et al., 2013). Επιπλέον, η Έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη αναγνώρισε ήδη από το 1987 τη σημασία της βιωσιμότητας και έκτοτε ακόμη περισσότερες χώρες δεσμεύονται για την προστασία του περιβάλλοντος, θέτοντας συγκεκριμένους κανονισμούς και νομοθεσία που πρέπει να ακολουθήσουν οι εταιρείες. Αρκετές χώρες έχουν επίσης θεσπίσει εθνική νομοθεσία σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να αντιμετωπίζονται οι εργαζόμενοι, τα δικαιώματά τους, η παιδική εργασία και οι σχέσεις εργοδότη-εργαζομένου. Οι εταιρείες πρέπει να ακολουθούν τους εθνικούς, ευρωπαϊκούς και διεθνείς κανονισμούς και νομοθεσίες, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να αντιμετωπίζουν τις ανησυχίες των ατόμων και των τοπικών κοινωνιών, προκειμένου να διατηρήσουν την πελατειακή τους βάση, να προσελκύσουν περισσότερους πελάτες, να είναι υπεύθυνοι για την κοινωνία στην οποία λειτουργούν και να διασφαλίζουν την κερδοφορία και την επιχειρηματική τους συνέχεια (Chang, 2017). Επιπλέον, οι εταιρείες σήμερα αντιμετωπίζουν αυξημένο ανταγωνισμό, προκλήσεις λόγω της παγκοσμιοποίησης, καθώς και ισχυρούς κανονισμούς σχετικά με την εισαγωγή νέων φαρμάκων στην αγορά (Bravo & de Carvalho 2013). Συνολικά, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να ανταποκρίνονται στις πιέσεις των διαφόρων ενδιαφερομένων (π.χ. εργαζόμενοι, καταναλωτές, κυβερνήσεις, επενδυτές) και να εντοπίζουν και να αξιοποιούν ευκαιρίες για να δημιουργήσουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (Petrini & Pozzebon, 2010).

Όλα τα παραπάνω αποτελούν προκλήσεις για τις επιχειρήσεις σήμερα, οι οποίες μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσω της έννοιας της βιωσιμότητας (Petrini &

Pozzebon, 2010; Kocmanová & Dočekalová, 2011; United Nations Global Compact, 2014). Η έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών το 1987, χαρακτήρισε τη βιωσιμότητα ως μορφή ανάπτυξης που ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σημερινής γενιάς χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες (Baumgartner & Ebner, 2010; Danciu, 2013; Swarnapali, 2017). Η βιώσιμη ανάπτυξη βασίζεται σε τρεις πυλώνες (Harris & Goodwin, 2001; Petrini & Pozzebon, 2010): α) κοινωνική βιωσιμότητα, β) οικονομική βιωσιμότητα και γ) περιβαλλοντική βιωσιμότητα, γνωστή ως triple bottom line. Η οικονομική πτυχή της βιωσιμότητας συνδέεται συχνά με την αύξηση της κατανάλωσης και του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος. Αυτοί οι στόχοι είναι προφανώς σημαντικοί, αλλά υπάρχει μια αυξανόμενη συμφωνία ότι η επιδίωξη της ανάπτυξης δεν πρέπει να διέπεται αποκλειστικά από την οικονομική ανάπτυξη. Αντίθετα, η κοινωνική ισότητα και η προστασία του περιβάλλοντος αποτελούν σημαντικές πτυχές στις σημερινές κοινωνίες και είναι θέματα πρωταρχικής σημασίας για εκείνες. Η κοινωνική διάσταση, που συχνά αντικατοπτρίζεται στην ανθρώπινη ανάπτυξη, μπορεί να οριστεί ως μια πρόοδος που επιτρέπει σε όλους τους ανθρώπους να ανταποκριθούν στις βασικές τους ανάγκες, να επιτύχουν ένα λογικό επίπεδο διαβίωσης, αλλά και να έχουν ίσες ευκαιρίες στο πλαίσιο της υγείας και της εκπαίδευσης. Όσον αφορά την περιβαλλοντική πτυχή, υποστηρίζεται, αφενός, ότι η προστασία του περιβάλλοντος είναι απαραίτητη για την επίτευξη όλων των άλλων στόχων (δηλαδή της οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας) και αφετέρου ότι ένα καλό (βιώσιμο) περιβάλλον αποτελεί αυτοσκοπό. Τα παραπάνω σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τόσο τον κοινωνικό όσο και τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο της λειτουργίας τους όταν καθορίζουν τη στρατηγική τους. Ως εκ τούτου, η οικονομική αποτελεσματικότητα δεν πρέπει να αποτελεί την πρωταρχική μέριμνα των επιχειρήσεων σήμερα, αλλά πρέπει επίσης να επικεντρωθεί στη βελτίωση της κοινωνίας και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Συνολικά, επομένως, η βιωσιμότητα είναι μια έννοια που σχετίζεται με την επίτευξη περιβαλλοντικής, οικονομικής και κοινωνικής βελτίωσης, τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο που μπορεί να διατηρηθεί σε ένα ορισμένο επίπεδο για αόριστο χρονικό διάστημα. Η έννοια αυτή συνδέεται με μια σχέση αλληλεξάρτησης, προστασίας και ενίσχυσης των φυσικών πόρων με την οικονομία και την κοινωνία,

προκειμένου να ικανοποιηθούν οι ανάγκες της σημερινής γενιάς, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες (Baumgartner & Ebner, 2010; Danciu, 2013; Nocca, 2015; Swarnapali, 2017). Συνεπώς, είναι ασυμβίβαστη με την υποβάθμιση των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος, αλλά και με την παραβίαση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ανθρώπινης ελευθερίας, της φτώχειας και της οικονομικής παρακμής, της έλλειψης αναγνώρισης των δικαιωμάτων και των ίσων ευκαιριών (Nocca, 2015). Η οικονομική βιωσιμότητα συνδέεται με την υλική ευημερία (Hawkes, 2001) και την ανάγκη να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ του κόστους και των οφελών της οικονομικής δραστηριότητας, εντός των ορίων της φέρουσας ικανότητας του περιβάλλοντος. Η οικονομική πρόοδος δεν πρέπει να είναι εις βάρος της ισότητας μεταξύ των γενεών. Συνεπώς, οι πόροι δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται στο βαθμό που διακυβεύεται η ικανότητά τους για μελλοντική παραγωγή (Nurse, 2006). Η περιβαλλοντική σταθερότητα σχετίζεται με την οικολογική ισορροπία (Hawkes, 2001) και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, στο πλαίσιο της διασύνδεσης του περιβάλλοντος με την οικονομία και την κοινωνία (Nurse, 2006). Η κοινωνική βιωσιμότητα σχετίζεται με τη δικαιοσύνη, τη συνοχή, την ευημερία, καθώς και τη διατήρηση των πολιτικών και κοινοτικών αξιών, καθώς οι κοινωνικές αξίες και οι κανόνες, οι οποίοι είναι σε μεγάλο βαθμό άσχετοι, αφορούν την ηθική, τα συστήματα αξιών, τη γλώσσα, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν τις κοινωνικές σχέσεις (Hawkes, 2001). Η κοινωνική βιωσιμότητα, δηλαδή οι κοινωνικές ανάγκες και αξίες, υποδηλώνει την ποιότητα της ανάπτυξης που λαμβάνει χώρα στην οικονομία. Η ισότητα στην κατανομή των πόρων είναι αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής βιωσιμότητας και επομένως η ταυτόχρονη ανάπτυξη της οικονομίας και της κοινωνίας είναι απαραίτητη (Nurse, 2006). Για τον λόγο αυτό, οι επιχειρήσεις πρέπει να ενσωματώσουν την έννοια της βιωσιμότητας στις δραστηριότητές τους.

Εκτός από τα παραπάνω, τα ζητήματα βιωσιμότητας αποτελούν μια σημαντική πηγή πληροφόρησης για τους επενδυτές, ενώ ταυτόχρονα επιδεικνύουν τη νομιμότητα και τη λογοδοσία των εταιρειών. Στο πλαίσιο αυτό, η υποβολή έκθεσης για τη βιωσιμότητα μίας επιχείρησης είναι σημαντική προκειμένου να ενημερωθούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι σχετικά με τη συμμόρφωση της εταιρείας με τη νομοθεσία, τη δεοντολογία και τα επιτεύγματά της στο πλαίσιο της βιωσιμότητας (Sutopo et al., 2018). Μεγάλη σημασία για την αναφορά βιωσιμότητας ενέχει η γνωστοποίηση των

οικονομικών παραγόντων της βιωσιμότητας για δύο λόγους, όπως σημειώνουν οι Andrikopoulos et al. (2014): α) μειώνει την αβεβαιότητα σχετικά με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων από μέρους της επιχείρησης, β) η έκθεση για τη βιωσιμότητα σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με χρηματοοικονομικούς δείκτες, όπως η μόχλευση, η ρευστότητα, τα ίδια κεφάλαια και η κερδοφορία. Άλλωστε, επισημαίνεται πως, οι οικονομικές καταστάσεις στοχεύουν στην παροχή πληροφοριών σχετικά με την οικονομική κατάσταση των εταιρειών (Andekina & Rakhmetova, 2013; Harelimana, 2017), αλλά οι πληροφορίες αυτές δεν επαρκούν για να προσδιοριστεί εάν μια εταιρεία είναι βιώσιμη ή όχι (Harelimana, 2017) και για αυτό είναι απαραίτητη η ανάλυση με βάση τη χρήση (χρηματο)οικονομικών δεικτών (Ayu & Darmansyah, 2015; Harelimana, 2017). Επιπλέον, η οικονομική απόδοση μιας επιχείρησης αναφέρεται τόσο στις βραχυπρόθεσμες επιδόσεις (π.χ. απόδοση της επένδυσης) όσο και στις μακροπρόθεσμες επιδόσεις (π.χ. φήμη) που αποτελούν στοιχεία της βιωσιμότητάς της (Petrini & Pozzebon, 2010).

Εκτός των παραπάνω, η έννοια της βιωσιμότητας συνδέεται με την έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (Corporate Social Responsibility-CSR) (Petrini & Pozzebon, 2010). Αρχικά, και οι δύο έννοιες ασχολούνται με τα τρία ζητήματα της triple bottom line που αναφέρθηκε παραπάνω. Επιπλέον, η εταιρική κοινωνική ευθύνη μπορεί να οριστεί ως ένα ολοκληρωμένο σύνολο πολιτικών, πρακτικών και προγραμμάτων που ενσωματώνονται σε επιχειρηματικές δραστηριότητες, αλυσίδες εφοδιασμού και διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε όλη την εταιρεία, με στόχο την ενδυνάμωση της ευθύνης για τρέχουσες και παρελθούσες δράσεις καθώς και μελλοντικές επιπτώσεις. Μαζί με το κράτος και την κοινωνία των πολιτών, οι επιχειρήσεις αναπτύσσουν νέες στρατηγικές και πολιτικές και επαναπροσδιορίζουν τους αντίστοιχους ρόλους τους, καθώς και τους τομείς δράσης τους (Petrini & Pozzebon, 2010). Ως εκ τούτου, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι δραστηριότητες της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης αντικατοπτρίζουν την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων στις επιχειρήσεις τους. Ωστόσο, υπάρχει μια άλλη άποψη, σύμφωνα με την οποία η εταιρική κοινωνική ευθύνη, και επομένως η έννοια της βιωσιμότητας, ιδίως όσον αφορά τους δύο πυλώνες της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, είναι μια πρακτική εκ μέρους των εταιρειών, προκειμένου να βελτιωθεί η κερδοφορία και η φήμη τους, που οδηγούν στην οικονομική τους βιωσιμότητα. Αυτό συμβαδίζει με την υπόθεση του Petrini και

Pozzebon (2010) ότι η οικονομική απόδοση μιας επιχείρησης βασίζεται επίσης σε μακροπρόθεσμη οικονομική επιτυχία, όπως για παράδειγμα στις σχέσεις με προμηθευτές και πελάτες, αλλά και το κοινωνικό πρόσωπο και τη φήμη της.

Περαιτέρω, η εταιρική κοινωνική ευθύνη αναφέρεται σε ολόκληρη την ηθική συμπεριφορά ενός οργανισμού έναντι της κοινωνίας στην οποία δραστηριοποιείται. Ο ευρύτερος ορισμός αυτής της έννοιας αναφέρεται σε σχέση μεταξύ των επιχειρήσεων με τις τοπικές κοινωνίες, στις οποίες εμπλέκονται διάφοροι ενδιαφερόμενοι, όπως για παράδειγμα συγκεκριμένες ομάδες ατόμων, εργαζόμενοι, προμηθευτές και επενδυτές (Crowther & Aras, 2008). Σύμφωνα με τον Clement-Jones (2004) η εταιρική κοινωνική ευθύνη είναι η διαχείριση των συνολικών επιπτώσεων της επιχειρηματικής δραστηριότητας στα ενδιαφερόμενα μέρη. Η συγκεκριμένη έννοια αναφέρεται στα κεφάλαια και στην τεχνογνωσία που παρέχει μια επιχείρηση στην τοπική κοινωνία για την επίλυση κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων, στη διαφάνεια όσον αφορά στον τρόπο διαχείρισης της επιχείρησης για την εκπλήρωση της αποστολής της, τις ηθικές της αξίες (αρχές δεοντολογίας), τη συμμετοχή των εμπλεκόμενων φορέων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, καθώς και την ευθύνη έναντι των ενδιαφερομένων για τον αντίκτυπο των δραστηριοτήτων της. Με βάση αυτά, υπάρχουν πέντε βασικά στοιχεία στους περισσότερους ορισμούς της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, όπως τονίζουν οι Riskó et al. (2015): α) οι επιχειρήσεις έχουν ευθύνες πέραν της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών με απώτερο στόχο την κερδοφορία, β) οι ευθύνες αυτές περιλαμβάνουν την παροχή βοήθειας στους ενδιαφερόμενους φορείς για την επίλυση σημαντικών κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων, γ) οι επιχειρήσεις έχουν ευθύνη όχι μόνο απέναντι στους μετόχους, αλλά και γενικά απέναντι σε διάφορες ομάδες ενδιαφερομένων, δ) οι επιχειρήσεις έχουν επιπτώσεις που υπερβαίνουν τις απλές συναλλαγές στην αγορά, ε) οι επιχειρήσεις εξυπηρετούν ένα ευρύτερο φάσμα ανθρώπινων αξιών που δεν μπορούν να καλυφθούν με την εστίαση μόνο στις οικονομικές αξίες. Λαμβάνοντας υπόψη όλα αυτά, οι δραστηριότητες εταιρικής κοινωνικής ευθύνης από μέρους των επιχειρήσεων υλοποιούνται λόγω της προθυμίας τους να συμβάλουν στην ανάπτυξη και ευημερία της τοπικής κοινότητας σε πολλαπλά επίπεδα (Thordardottir, 2011), κάτι το οποίο αντικατοπτρίζει την αίσθηση της εταιρικής συμμετοχής σε μια κοινωνία και τη λογοδοσία σε διάφορους ενδιαφερόμενους που επηρεάζονται από τη λειτουργία της (Sklair & Miller, 2010). Υπό το πρίσμα αυτό, οι δραστηριότητες

εταιρικής κοινωνικής ευθύνης διευκολύνουν και διασφαλίζουν τη βιωσιμότητα μίας επιχείρησης (Das Gupta, 2012).

Ωστόσο, στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον, οι επιχειρηματικές ενέργειες στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης δεν φαίνεται να απορρέουν αποκλειστικά από την αρχή της λογοδοσίας και της ηθικής συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, οι εταιρείες έχουν την πρόθεση να εξασφαλίσουν ένα υγιές, ασφαλές, ανθρώπινο εργασιακό περιβάλλον (Bode et al., 2015), το οποίο με τη σειρά του θα οδηγήσει στην προσέλκυση νέων και στη διακράτηση υφιστάμενων εργαζομένων / ταλέντων (Powell et al., 2013). Επιπλέον, τα προγράμματα εταιρικής κοινωνικής ενδέχεται να εφαρμοστούν λόγω των διαφορετικών και αντικρουόμενων συμφερόντων των ενδιαφερομένων μερών (Esau & Malone, 2013) αλλά και λόγω της πρόθεσης να αυξηθεί η διαφάνεια των ακολουθούμενων επιχειρηματικών διαδικασιών (Galbreath & Shum, 2012). Επιπλέον, η εφαρμογή των προγραμμάτων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης έχει συνδεθεί με την ανάπτυξη της εταιρικής εικόνας και φήμης, προσελκύοντας έτσι επενδυτές και πελάτες και επιτυγχάνοντας με αυτόν τον τρόπο κερδοφορία και βιωσιμότητα (Ferrell et al., 2013). Από αυτή την άποψη, τα προγράμματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να εξασφαλίσουν την οικονομική τους βιωσιμότητα. Αυτό υποστηρίζεται επίσης από τους Klein και Dawar (2004) και τους Odetay et al. (2014), οι οποίοι αναφέρουν ότι οι επιχειρήσεις εμπλέκονται σε μια κοινωνικά υπεύθυνη συμπεριφορά όχι μόνο για την εκπλήρωση εξωτερικών υποχρεώσεων, όπως η συμμόρφωση προς τις κανονιστικές ρυθμίσεις και οι απαιτήσεις των ενδιαφερομένων μερών, αλλά και για λόγους ίδιου ενδιαφέροντος, και βελτιωμένες οικονομικές επιδόσεις, δεδομένου ότι με τον τρόπο αυτόν ενισχύεται η εικόνα και η φήμη της επιχείρησης, ενισχύονται οι σχέσεις με τους προμηθευτές, πελάτες και επενδυτές και, συνεπώς, προσελκύεται μεγαλύτερη πελατειακή βάση και αποκτάται υψηλότερο μερίδιο της αγοράς.

2.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης

Για τους Appleton και Teal (1998) η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης συνδέεται με την έννοια της ανθρώπινης ανάπτυξης. Η έννοια της ανθρώπινης ανάπτυξης επικεντρώνεται στο ότι η ανθρώπινη ευημερία εξαρτάται από διάφορες διαστάσεις, μεταξύ των οποίων και η οικονομική, όπως εκφράζεται μέσω του εισοδήματος. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στη χρήση μέτρων υγείας, μακροζωίας και εκπαίδευσης

ως δείκτες ευημερίας πλέον του κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ. Σε συμβατικά μέτρα οικονομικής παραγωγής, η συμβολή της υγείας και της εκπαίδευσης μετριέται κυρίως από το κόστος παραγωγής των αποτελεσμάτων, δηλαδή από τις δαπάνες για τα σχολεία και τις ιατρικές εγκαταστάσεις. Μια τέτοια διαδικασία προσδιορίζει περισσότερο τις εισροές παρά τις εκροές. Η αποτίμηση της υγείας και της εκπαίδευσης είναι δύσκολη, καθώς και τα δύο είναι αγαθά με χαρακτηριστικά διαφορετικά από τα περισσότερα είδη αγαθών που παράγονται σε μια οικονομία. Ενώ τα υψηλά εισοδήματα μπορεί να είναι ευνοϊκά για την υγεία, η υγεία δεν μπορεί να αγοραστεί άμεσα όπως τα αγαθά και οι υπηρεσίες. Η υγεία και η εκπαίδευση συχνά επιδοτούνται από το κράτος και σε ορισμένες χώρες η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική για ορισμένο ελάχιστο χρονικό διάστημα. Πολλές, αν όχι οι περισσότερες, υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης παράγονται από τον δημόσιο τομέα. Οι κυβερνήσεις έχουν άμεσο ρόλο στην παροχή υπηρεσιών που συνδέονται άμεσα με την ανθρώπινη ευημερία. Το UNDP έχει αναπτύξει έναν σύνθετο δείκτη, τον δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης (HDI), ο οποίος δίνει την ίδια βαρύτητα σε τρεις δείκτες: α) το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ (μετρούμενο σε ισοτιμία αγοραστικής δύναμης σε σταθερές τιμές), β) το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση και γ) το εκπαιδευτικό επίπεδο, που μετράται από την παιδεία των ενηλίκων και από τους συνδυασμούς πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο δείκτης είναι πολύτιμος για την επέκταση της οικονομικής αντίληψης της ευημερίας στο πλαίσιο της οικονομικής ανάπτυξης.

Η προσοχή του Schumpeter στράφηκε στην καινοτομία και την επιχειρηματικότητα: οι επιχειρηματίες είναι οι παράγοντες της αλλαγής σε μια οικονομία και η πηγή της αυξημένης παραγωγικότητας - εκείνοι οι παράγοντες που αναγνωρίζουν τις ευκαιρίες και συγκεντρώνουν πόρους για να δημιουργήσουν αξία. Η καινοτομία και η επιχειρηματικότητα είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος: οι επιχειρηματίες προσδιορίζουν την ευκαιρία και καινοτομούν, ενώ η καινοτομία είναι η εμπορική πραγματοποίηση αξίας από μια νέα ιδέα στο πλαίσιο της επιχειρηματικότητας. Η καινοτομία μπορεί να οδηγήσει σε νέα προϊόντα που εισάγονται στην αγορά, νέες διαδικασίες παραγωγής ή νέες οργανωτικές μορφές. Από αυτή την άποψη, η οικονομική ανάπτυξη που προάγει την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα είναι η μακροπρόθεσμη λύση στη μείωση της παραγωγικότητας (Feldman et al., 2016). Παρομοίως, σύμφωνα με το U.S. Economic Development Administration (2014) η

οικονομική ανάπτυξη απαιτεί καινοτομία, αποτελεσματικούς θεσμούς βασιζόμενους σε κανόνες ανοίγματος, ανοχής για τον κίνδυνο, εκτίμηση για την ποικιλομορφία και εμπιστοσύνη στην πραγματοποίηση αμοιβαίου κέρδους για τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Η οικονομική ανάπτυξη είναι απαραίτητη για τη δημιουργία των συνθηκών οικονομικής ανάπτυξης και για την εξασφάλιση του οικονομικού μέλλοντος.

Σύμφωνα με τον Naudé (2013) η οικονομική ανάπτυξη βασίζεται σε τρεις 'μεγάλες ιδέες'. Σύμφωνα με την πρώτη, η ανάπτυξη απαιτεί μια διαρθρωτική μετατροπή του τι, πώς και πού λαμβάνει χώρα η παραγωγή και η κατανάλωση: από δραστηριότητες χαμηλής προστιθέμενης αξίας, χαμηλής παραγωγικότητας και αγροτικής προέλευσης σε πιο παραγωγικές δραστηριότητες, υψηλότερης προστιθέμενης αξίας στον κατασκευαστικό τομέα και στον τομέα υπηρεσιών σε αστικές περιοχές. Σύμφωνα με τη δεύτερη, η ανάπτυξη είναι μια πολυδιάστατη έννοια που απαιτεί κάτι περισσότερο από την εξάλειψη της εισοδηματικής φτώχειας. Σύμφωνα με την τελευταία, εξαιτίας των αδυναμιών της αγοράς, το κράτος έχει σημαντικό συντονιστικό και ρυθμιστικό ρόλο στην ανάπτυξη. Ο Naudé (2013) επίσης αναφέρεται στην έννοια της επιχειρηματικότητας ως παράγοντας που μπορεί να οδηγήσει στην οικονομική ανάπτυξη. Η εξέλιξη των επιστημονικών απόψεων περί τη σύνδεσης της επιχειρηματικότητας και της ανάπτυξης αντικατοπτρίζεται σε τρία μοντέλα θεωριών:

A) Συμπεριφορικά μοντέλα: στην κατηγορία αυτή εμπίπτει η θεωρία του Schumpeter, ο οποίος προσδιόρισε τον επιχειρηματία ως τον συντονιστή της παραγωγής και του παράγοντα αλλαγής και ως εκ τούτου ο επιχειρηματίας είναι καινοτόμος. Στη βάση αυτή, η συμβολή της επιχειρηματικότητας είναι πολύ πιο σημαντική σε μεταγενέστερα στάδια ανάπτυξης, όπου η οικονομική ανάπτυξη καθοδηγείται από τη γνώση και τον ανταγωνισμό. Σε πρώιμα στάδια ανάπτυξης, η επιχειρηματικότητα μπορεί να διαδραματίσει λιγότερο έντονο ρόλο, διότι η ανάπτυξη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη συσσώρευση των παραγόντων. Επίσης, σύμφωνα με άλλα μοντέλα αυτής της κατηγορίας, ο επιχειρηματικός χαρακτήρας σχετίζεται με ευκαιρίες για κερδοσκοπία, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου οι ανισορροπίες της αγοράς μπορεί να είναι κοινές. Οι ορισμοί της συμπεριφοράς υπογραμμίζουν επίσης τη διάσταση ανάληψης κινδύνου της επιχειρηματικότητας.

Β) Επαγγελματικά μοντέλα: στην οικονομική θεωρία η επιχειρηματικότητα έχει διαμορφωθεί ως επαγγελματική επιλογή μεταξύ αυτοαπασχόλησης και μισθωτής απασχόλησης. Ως εκ τούτου, κάποιος θα γίνει επιχειρηματίας, εάν τα κέρδη και τα μη χρηματικά οφέλη από την αυτοαπασχόληση υπερβαίνουν τα εισοδήματα των μισθών, καθώς και πρόσθετα οφέλη από τη μισθωτή απασχόληση. Επομένως, η επιχειρηματικότητα είναι συχνά συνώνυμη με την αυτοαπασχόληση. Θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η αυτοαπασχόληση συχνά δεν αποτελεί επιλογή αλλά αναγκαιότητα, και επομένως θα πρέπει να γίνεται μία διάκριση μεταξύ της αυτοαπασχόλησης αναγκαιότητας και ευκαιρίας.

Γ) Συνθετικά μοντέλα: τα μοντέλα αυτά συνδυάζουν τις συμπεριφορικές και επαγγελματικές απόψεις και σχετίζουν την επιχειρηματικότητα με τις τρεις μεγάλες ιδέες στην οικονομία της ανάπτυξης που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ως εκ τούτου, ο ορισμός αυτός αντανακλά σε κάποιο βαθμό την εξέλιξη της επιστημονικής σκέψης σχετικά με την επιχειρηματικότητα και ορίζει την επιχειρηματικότητα ως τον πόρο, τη διαδικασία και την κατάσταση της ύπαρξης στην οποία τα άτομα χρησιμοποιούν θετικές ευκαιρίες στην αγορά δημιουργώντας και αναπτύσσοντας νέες επιχειρήσεις .

Σύμφωνα με τη Haller (2012), μια χώρα μπορεί να οδηγηθεί γρήγορα σε οικονομική ανάπτυξη όταν: α) οι βιομηχανίες και οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να προγραμματίζουν τη δραστηριότητά τους μακροπρόθεσμα, κάτι το οποίο απαιτεί πολιτική, νομοθετική και νομισματική σταθερότητα, β) τα αποτελέσματα της οικονομικής δραστηριότητας εξαρτώνται από την ελεύθερη πρωτοβουλία, την αποδοτική αξιοποίηση των πόρων, την αποτελεσματική εργασία, κλπ., γ) οι επενδύσεις δεν θυσιάζονται υπέρ της άμεσης κατανάλωσης, δ) τα περισσότερα από τα τρέχοντα εισοδήματα επανεπενδύονται, το παραγωγικό κεφάλαιο αυξάνεται και, συνεπώς, και τα πραγματικά εισοδήματα, ε) οι αποφάσεις σχετικά με τις επενδύσεις και την παραγωγή είναι σωστές και ο πλούτος που έχει συσσωρευθεί εγκαίρως χρησιμοποιείται επαρκώς για την επίτευξη των πόρων όσο το δυνατόν πιο αποδοτικά από οικονομικής απόψεως, ε) ο βαθμός εκπαίδευσης και του πολιτισμού αυξάνεται, στ) κάθε απόφαση λαμβάνει υπόψη την προστασία και τη διατήρηση του οικοσυστήματος (διαρκή ανάπτυξη), ζ) τηρούνται οι οικονομικές, κοινωνικές, αλλά και πνευματικές αξίες. Για τον Kane (2004), η οικονομική ανάπτυξη εξαρτάται από την ανάπτυξη των δομικών στοιχείων μιας περιοχής - το εργατικό δυναμικό, το

κεφάλαιο, τις εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό, την τεχνογνωσία, τη γη, άλλους φυσικούς πόρους και τη δημόσια και ιδιωτική υποδομή.

Ο Ivic (2015) αναφέρει πως, για την οικονομική ανάπτυξη οποιασδήποτε χώρας έχει μεγάλη σημασία να υπάρξουν αλλαγές στη δομή της παραγωγής και στην εισαγωγή νέων προϊόντων, νέων προϊόντων, νέων τεχνικών και τεχνολογιών, νέων διαδικασιών παραγωγής, πρώτων υλών, νέων πηγών ενέργειας. Αλλαγές στην κατανομή των συντελεστών παραγωγής, δηλαδή στη νέα τους θέση, και όχι μόνο στην εργασία, αλλά στο σύνολο του τεχνικού δυναμικού. Όσον αφορά τα λειτουργικά περιουσιακά στοιχεία, η ανακατανομή του τεχνικού δυναμικού γίνεται μέσω της δέσμευσης της συσσώρευσης κεφαλαίου, προκειμένου να δημιουργηθεί νέα παραγωγική ικανότητα. Η οικονομική ανάπτυξη σημαίνει μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη συμμετοχή της οικονομίας μιας χώρας στη διεθνή οικονομία. Η ανάπτυξη περιλαμβάνει το συνεχώς αυξανόμενο μερίδιο της συσσώρευσης στο εθνικό εισόδημα. Η οικονομική ανάπτυξη, μετρούμενη με την ποσοστιαία αύξηση του εθνικού κατά κεφαλήν εισοδήματος, δεν μπορεί να είναι πραγματικά ρεαλιστική ένδειξη του επιτευχθέντος επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης. Η οικονομική ανάπτυξη δεν είναι μόνο μια αύξηση του ΑΕΠ και του εθνικού εισοδήματος, αλλά όλες οι μακροπρόθεσμες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές στην οικονομία μιας χώρας. Είναι πολύ σημαντικό, πρωτίστως, η πολιτική οικονομία να ασχολείται με τα προβλήματα της οικονομικής ανάπτυξης. Για τον λόγο αυτό, η δημιουργία και διαχείριση της αναπτυξιακής και οικονομικής πολιτικής είναι πρωταρχικής σημασίας.

Ο Deaton (2010) τονίζει πως προκειμένου να προσδιοριστούν οι παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης είναι απαραίτητο να κατανοηθούν τρεις μηχανισμοί: 1) διασύνδεση μεταξύ της αποταμίευσης και της ανάπτυξης, 2) καθοριστικοί παράγοντες των τιμών των βασικών προϊόντων, οι οποίοι αποτελούν βασική πηγή εισοδήματος για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, και 3) μερικοί 'γρίφοι' (puzzle). Αναφορικά με τον πρώτο μηχανισμό, τονίζεται πως οι μηχανισμοί αποταμίευσης (τόσο από τα άτομα όσο και από τις κυβερνήσεις) θα πρέπει να διαδραματίσουν ρόλο στην κατανόηση της ευημερίας. Ωστόσο, σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να υιοθετηθεί και μία συμπεριφορική προσέγγιση, δεδομένου ότι αυτός ο μηχανισμός δεν μπορεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικά σε χώρες πολύ χαμηλού και χαμηλού εισοδήματος. Αναφορικά με τον δεύτερο μηχανισμό, αναφέρεται ότι πολλές χώρες

χαμηλού εισοδήματος εξαρτώνται από τα βασικά προϊόντα για μεγάλο μέρος των εξαγωγών τους. Για τις χώρες αυτές, οι διακυμάνσεις των παγκόσμιων τιμών των βασικών εμπορευμάτων δημιουργούν δυσχερή προβλήματα μακροοικονομικής διαχείρισης. Η δυναμική των τιμών των βασικών εμπορευμάτων χαρακτηρίζεται από μακρές περιόδους ηρεμίας, που διακόπτονται από σημαντικές ανοδικές και πτωτικές τάσεις. Σε κανονικές περιόδους, όταν διακρατούνται αποθέματα, η τιμή αναμένεται να αυξηθεί και τότε υπάρχει υψηλή αυτοσυσχέτιση. Ωστόσο, όταν οι τιμές φτάνουν στο σημείο στο οποίο οι κερδοσκόποι σταματούν να διατηρούν αποθέματα, η τιμή αναμένεται να παραμείνει στάσιμη. Ακριβώς επειδή η αυτοσυσχέτιση είναι τόσο υψηλή στο επίπεδο των τιμών, είναι δύσκολο για τις κυβερνήσεις των χωρών εξαγωγής βασικών προϊόντων να προβούν σε κινήσεις για την εξομάλυνση των εισοδημάτων τους. Αναφορικά με τον τρίτο μηχανισμό, ο Deaton (2010) υπογραμμίζει τη μέτρηση των οικονομικών κλίμακας των νοικοκυριών (οι συνολικές δαπάνες των νοικοκυριών αυξάνονται με την αύξηση του μεγέθους του νοικοκυριού). Κατά συνέπεια, όταν συγκρίνεται το κατά πόσο τα μεγαλύτερα νοικοκυριά είναι φτωχότερα από τα μικρότερα νοικοκυριά ή εάν τα παιδιά είναι πιθανότερο να βρίσκονται σε συνθήκες φτώχειας σε σύγκριση με τους ενήλικες, η σύγκριση της καλής διαβίωσης των νοικοκυριών θα εξαρτηθεί από τον βαθμό των οικονομικών κλίμακας. Επίσης, υπογραμμίζεται η σχέση του κατά κεφαλήν εισοδήματος και της κατά κεφαλήν κατανάλωσης.

2.3 Προσδιοριστικοί παράγοντες βιωσιμότητας επιχειρήσεων

Αρκετές έρευνες έχουν διεξαχθεί προκειμένου να καθορίσουν τους παράγοντες βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Οι έρευνες αυτές έχουν εξετάσει διαφορετικές πτυχές αυτής της βιωσιμότητας. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει μία ομάδα ερευνών που έχουν εστιάσει στην πληροφόρηση της εταιρικής βιωσιμότητας μέσα από ετήσιες εκθέσεις, δεδομένου ότι αυτή η πληροφόρηση παρέχει μία εικόνα σχετικά με τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Κατά συνέπεια, έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί αφενός ποιοι είναι οι παράγοντες που επιδρούν στην παροχή αυτής της πληροφόρησης και αφετέρου ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την παροχή έγκυρων πληροφοριών. Για παράδειγμα, οι Dyduch και Krasodomska (2017) εξέτασαν τους προσδιοριστικούς παράγοντες της γνωστοποίησης της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ) στις ετήσιες εκθέσεις 60 εταιρειών στην Πολωνία εισηγμένες στο

Χρηματιστήριο. Η περιβαλλοντική ευαισθησία, ο κύκλος εργασιών της εταιρείας, η διάρκεια της διαπραγμάτευσης στο χρηματιστήριο, η συμπερίληψη στο χαρτοφυλάκιο του δείκτη Respect και το ξένο μετοχικό κεφάλαιο βρέθηκαν προσδιοριστικοί παράγοντες ανακοίνωσης των ενεργειών των εταιρειών στο πλαίσιο της βιωσιμότητας. Οι Branco et al. (2014) αναζήτησαν τους προσδιοριστικούς παράγοντες εμπλοκής Πορτογαλικών εταιρειών με την πληροφόρηση όσον αφορά στη βιωσιμότητά τους κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν πως το μέγεθος, η μόχλευση, η κερδοφορία, οι βιομηχανικοί δεσμοί και το καθεστώς αναφοράς στο χρηματιστήριο επηρεάζουν την πρόθεση των επιχειρήσεων να προχωρήσουν σε αποκαλύψεις όσον αφορά στη βιωσιμότητά τους. Μάλιστα, παρατηρήθηκε μία μειούμενη τάση αυτής της πρόθεσης κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Τα αποτελέσματα της μελέτης των Sellami et al. (2019) καταδεικνύουν ότι η θεσμική ιδιοκτησία και η παρουσία επιτροπής εταιρικής κοινωνικής ευθύνης στο πλαίσιο του διοικητικού συμβουλίου έχουν επιπτώσεις στη διασφάλιση βιωσιμότητας. Τα αποτελέσματα αποκαλύπτουν επίσης ότι τρία είδη ενδιαφερομένων (εργαζόμενοι, περιβάλλον και πελάτες) επηρεάζουν θετικά τη ζήτηση εθελοντικής βιωσιμότητας.

Οι Artiach et al. (2010) βρήκαν στην έρευνά τους πως παράγοντες που οδηγούν σε υψηλό επίπεδο βιωσιμότητας των επιχειρήσεων είναι το μεγάλο μέγεθος αυτών, το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης και υψηλότερο ποσοστό απόδοσης των επενδύσεων. Σε παρόμοιο πλαίσιο κινούνται και τα αποτελέσματα της μελέτης των Lourenco και Branco (2013). Οι συγγραφείς διερεύνησαν τους παράγοντες που οδηγούν σε υψηλά επίπεδα εταιρικής βιωσιμότητας στη Βραζιλία. Χρησιμοποιώντας ένα πλαίσιο που συνδυάζει τη θεωρία των ενδιαφερομένων μερών με μια προοπτική που βασίζεται σε πόρους, εξετάστηκαν τα κίνητρα των εισηγμένων επιχειρήσεων της Βραζιλίας να επενδύσουν στην εταιρική βιωσιμότητα και συνδέθηκαν οι επιδόσεις της εταιρικής βιωσιμότητας τόσο με λειτουργικά όσο και με χρηματοοικονομικά χαρακτηριστικά. Τα αποτελέσματά κατέδειξαν ότι οι εταιρείες με υψηλό επίπεδο βιωσιμότητας είναι σημαντικά μεγαλύτερες και με μεγαλύτερη απόδοση. Επιπρόσθετα, έχουν σημαντικά χαμηλότερη συγκέντρωση ιδιοκτησίας και είναι πιο πιθανό να έχουν διεθνή κατάσταση εγγραφής. Έτσι, τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι τα χαρακτηριστικά χρηματοδότησης είναι πιθανόν να έχουν μεγαλύτερη σημασία για τον προσδιορισμό

των επιδόσεων της εταιρικής βιωσιμότητας σε αναδυόμενες αγορές, όπως η Βραζιλία, από ό, τι στις ανεπτυγμένες χώρες.

Ο Jabłoński (2017) στην έρευνά του εξέτασε τους προσδιοριστικούς παράγοντες βιώσιμου επιχειρηματικού μοντέλου στην περίπτωση των νεοσύστατων επιχειρήσεων. Η έρευνα αυτή απορρέει από την υπόθεση πως το πρώιμο στάδιο ανάπτυξης μίας επιχείρησης είναι χαρακτηριστικό ως προς τη διαμόρφωση ενός βιώσιμου μοντέλου, το οποίο θα βασίζεται στην τριπλή διάσταση της βιωσιμότητας (οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική). Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίζεται από τον ερευνητή ότι μπορεί να βρεθεί απάντηση στο φαινόμενο πτώχευσης πολλών νεοσύστατων επιχειρήσεων που δεν μπορούν να βρουν τρόπο επιβίωσης μακροπρόθεσμα. Τα επιχειρηματικά μοντέλα των επιχειρήσεων που βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης πρέπει να σχεδιάζονται λαμβάνοντας υπόψη τη δυνατότητα των δυναμικών και επαναληπτικών τους αλλαγών, όταν οι προηγούμενες υποθέσεις δεν λειτουργούν όταν εφαρμοστούν στην πράξη. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να εντοπιστούν πιθανές νέες μέθοδοι για να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των νέων εταιρειών που προσπαθούν να συνδυάσουν πτυχές δυναμικές αλλαγές στα επιχειρηματικά μοντέλα, λαμβάνοντας υπόψη τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές πτυχές. Όταν εφαρμόζονται οι μέθοδοι αύξησης της ευελιξίας του επιχειρηματικού μοντέλου και εφιστάται η προσοχή στις περιβαλλοντικές και κοινωνικές δραστηριότητες και δίδεται μεγάλη έμφαση στη χρηματοοικονομική απόδοση που αντικατοπτρίζει τις προσδοκίες των μετόχων, προκύπτει η έννοια της διασφάλισης της βιωσιμότητας των νέων εταιρειών από την άποψη των βιώσιμων επιχειρηματικών μοντέλων.

Εξετάζοντας την περίπτωση της βιωσιμότητας στο πλαίσιο της καινοτομίας (οικοκαινοτομία), οι Luqmani et al. (2017) αναφέρουν πως η βιωσιμότητα είναι μια παγκόσμια πρόκληση που απαιτεί καινοτομία. Παράγοντες που συμβάλουν στη βιωσιμότητα στο πλαίσιο της οικοκαινοτομίας είναι η υιοθέτηση ενός υφιστάμενου προσανατολισμού στην αγορά, η συνεργασία με μια ΜΚΟ και η μάθηση από λάθη σε έναν "ασφαλή χώρο αποτυχίας".

Μία διαφορετική έρευνα από τον Garza (2016) εξέτασε τους παράγοντες που εμπλέκονται στην οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική βιωσιμότητα των

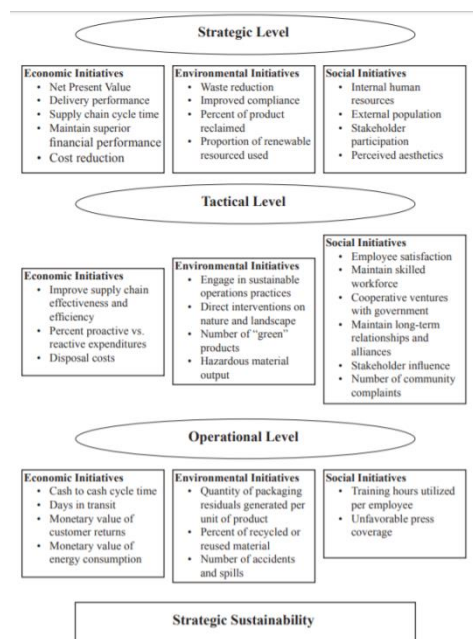
επιχειρήσεων, οι οποίοι κατηγοριοποιούνται σε στρατηγικές, τακτικές και λειτουργικές πρωτοβουλίες:

- **Οικονομική βιωσιμότητα:** η κατηγορία αυτή προσδιορίζει προγράμματα που μετρούν την αλληλεπίδραση με τους πελάτες και τμήματα της αγοράς που συμβάλλουν σε οικονομικούς πόρους. Μπορούν να εισαχθούν άμεσα στρατηγικά μέτρα χρηματοοικονομικής και επιχειρηματικής απόδοσης, όπως η καθαρή παρούσα αξία, οι αποδόσεις της επένδυσης, οι επιδόσεις παράδοσης και ο κύκλος εφοδιασμού. Από αυτές τις στρατηγικές πρωτοβουλίες μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν τακτικές και επιχειρησιακές πρωτοβουλίες. Μια επιχείρηση που απαιτεί οικονομικές πρωτοβουλίες συγκεκριμένης βιωσιμότητας θα τις συμπεριλάμβανε σε αυτή την κατηγορία. Επιπλέον, μπορούν επίσης να ενσωματωθούν έμμεσα μέτρα οικονομικής και επιχειρηματικής απόδοσης, όπως εκείνα που σχετίζονται με τις επιδόσεις διεργασιών και τις αλληλεπιδράσεις της εφοδιαστικής αλυσίδας. Για μια εταιρεία που προσεγγίζει βιώσιμες πρακτικές, η έννοια των πελατών και των αγορών θα πρέπει να καλύπτεται επαρκώς και να καθορίζεται σαφώς ώστε να συμπεριλαμβάνει τους μετόχους της και τοπικές και παγκόσμιες κοινότητες που διαφορετικά δεν θα συνδέονταν άμεσα με την οικονομική βιωσιμότητα του οργανισμού.
- **Περιβαλλοντική βιωσιμότητα:** η περιβαλλοντική κατηγορία μπορεί να περιλαμβάνει στρατηγικές πρωτοβουλίες όπως περιβαλλοντικά προορατική οργάνωση, μείωση των αποβλήτων και βελτίωση της συμμόρφωσης με σχετική νομοθεσία. Οι τακτικές και επιχειρησιακές πρωτοβουλίες θα προκύψουν από τις στρατηγικές πρωτοβουλίες που έχουν επιλεγεί.
- **Κοινωνική βιωσιμότητα:** η κοινωνική κατηγορία πιθανών στρατηγικών πρωτοβουλιών περιλαμβάνει παράγοντες όπως ο ανθρώπινος πόρος, ο συνολικός πληθυσμός, η έκταση της συμμετοχής των ενδιαφερομένων, η αισθητική, το μορφωτικό επίπεδο και η καλή θέληση. Οι τακτικές και επιχειρησιακές πρωτοβουλίες θα βασίζονταν στα επιθυμητά στρατηγικά κοινωνικά προγράμματα που επιλέχθηκαν.

Στη βάση των ανωτέρω, ο Garza (2013) δημιούργησε ένα πλαίσιο πρωτοβουλιών για κάθε μία από τις προαναφερθείσες διαστάσεις της βιωσιμότητας, διαιρούμενο σε

τακτικό, στρατηγικό και λειτουργικό επίπεδο. Το πλαίσιο αυτό απεικονίζεται στο πιο κάτω σχήμα.

Σχήμα. Πλαίσιο στρατηγικής βιωσιμότητας

Πηγή: Garza, 2013, σελ. 31

Οι Dong et al. (2019) εξέτασαν τους παράγοντες βιωσιμότητας εταιρειών ενέργειας στην Κίνα. Μέσα από την έρευνα αυτή κατέληξαν σε 14 παράγοντες που ομαδοποιούνται σε πέντε κατηγορίες ως εξής:

1. Κοινότητα και περιβάλλον: έκθεση στην αγορά και αξιοπιστία του προμηθευτή ενέργειας
2. Οικονομία: μεικτό περιθώριο ενέργειας, έσοδα σε κίνδυνο, M2M (market to market)
3. Πόροι και τεχνολογία: ωριμότητα / καινοτομία τεχνολογίας, ποσοστό εγκατεστημένων ανανεώσιμων πηγών
4. Διαχείριση: οργανωσιακή κουλτούρα και επιχειρηματική φιλοσοφία, επίπεδο διαχείρισης κινδύνου, γνωστικές λειτουργίες και αποφασιστικότητα των ανωτάτων στελεχών
5. Αγορά: ανάλυση εν δυνάμει ανταγωνιστών, στρατηγική τιμολόγησης, τιμή ηλεκτρικής ενέργειας στην αγορά, ικανότητα πρόβλεψης προσφοράς, ζήτησης και τιμών στην αγορά

Ο Fontaine (2013) υποστηρίζει πως μόνο η κερδοφορία δεν μπορεί να οδηγήσει μία επιχείρηση στη βιωσιμότητα στο σημερινό περιβάλλον εντός του οποίου λειτουργεί. Υπάρχουν διεθνείς κανονισμοί, ηθικά πρότυπα και εθνικές νομοθεσίες στις οποίες θα πρέπει να υπακούει μία επιχείρηση. Περαιτέρω, υποστηρίζει πως οι απαιτήσεις των καταναλωτών, αλλά και η παγκοσμιοποίηση, έχουν μεταβάλλει τον τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων σήμερα. Σε αυτό το πλαίσιο, προσδιορίζει τους κάτωθι παράγοντες που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων (Mahajan, 2011, όπ. αναφ. στον Fontaine, 2013):

- Παγκοσμιοποίηση: σε συνδυασμό με την εστίαση στο διασυνοριακό εμπόριο, τις πολυεθνικές επιχειρήσεις και τις παγκόσμιες εφοδιαστικές αλυσίδες, αυξάνει όλο και περισσότερο τις ανησυχίες για τη βιωσιμότητα που σχετίζονται με τις πρακτικές διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων, την προστασία του περιβάλλοντος και την υγεία και την ασφάλεια.
- Κυβερνητικοί και διακυβερνητικοί οργανισμοί: έχουν αναπτύξει δηλώσεις, κατευθυντήριες γραμμές, αρχές και άλλα μέσα που περιγράφουν τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις για αποδεκτή συμπεριφορά.
- Προοπτικές στην τεχνολογία επικοινωνίας: διευκολύνει την προώθηση των εταιρικών δραστηριοτήτων και διαδίδει πληροφορίες σχετικά με αυτές.
- Καταναλωτές και επενδυτές: δείχνουν αυξανόμενο ενδιαφέρον για την υποστήριξη υπεύθυνων επιχειρηματικών πρακτικών και απαιτούν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι εταιρείες αντιμετωπίζουν κινδύνους και ευκαιρίες που σχετίζονται με κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα.
- Πολυάριθμες σοβαρές και υψηλού κινδύνου παραβιάσεις της εταιρικής σχέσης: έχουν συμβάλει στην αυξημένη δημόσια δυσπιστία έναντι των επιχειρήσεων και τόνισαν την ανάγκη για βελτιωμένη εταιρική διακυβέρνηση.
- Πολίτες: σε πολλές χώρες καθιστούν σαφές ότι οι εταιρείες πρέπει να πληρούν τα πρότυπα κοινωνικής και περιβαλλοντικής φροντίδας, ανεξάρτητα από το πού λειτουργούν.
- Αύξηση της συνειδητοποίησης των ορίων της κυβερνητικής νομοθεσίας: η συνειδητοποίηση αυτή αφορά τη ρύθμιση των πρωτοβουλιών για την αποτελεσματική καταγραφή όλων των θεμάτων που αντιμετωπίζει η έννοια της βιωσιμότητας (και στις τρεις διαστάσεις της).

Οι Tsai et al. (2013) διερεύνησαν μέσω συστηματικής ανασκόπησης τους άμεσους και έμμεσους παράγοντες που εμπλέκονται στη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων:

Άμεσοι παράγοντες: η βιωσιμότητα συχνά συνδέεται με την οικονομία και στοχεύει στην οικονομική ανάπτυξη. Η κοινωνική απόδοση στοχεύει στην ανάπτυξη και επέκταση μέσω πολυμερών και διαπολιτισμικών συνεργασιών μεταξύ εταιρειών, κυβερνήσεων, κοινοτήτων και μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ). Οι περιβαλλοντικές επιδόσεις περιλαμβάνουν την ανάπτυξη περιβαλλοντικών στρατηγικών για την περιγραφή των εξωτερικών και εσωτερικών οδηγιών πίσω από τις περιβαλλοντικές πρακτικές που υιοθετεί ο οργανισμός, τον τρόπο αξιολόγησης αυτών των περιβαλλοντικών πρακτικών και την παρακολούθηση της σχέσης μεταξύ περιβαλλοντικής πρακτικής και κερδοφορίας. Σκοπός της εταιρικής βιωσιμότητας είναι η βελτίωση των οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιδόσεων των εταιρειών και όλες αυτές οι πτυχές λειτουργούν ως δείκτες στην αξιολόγηση της βιωσιμότητας. Κάθε δείκτης μπορεί να αξιολογήσει την κατεύθυνση της ανάπτυξης, σύμφωνα με μια πορεία βιώσιμης ανάπτυξης. Η αειφορία συνδέεται με συναισθηματικές απαιτήσεις, μέσω κοινωνικών και περιβαλλοντικών απαιτήσεων, καθώς και με ορθολογικές απαιτήσεις, από οικονομική άποψη της επιχείρησης.

Έμμεσοι παράγοντες: αναφέρονται στους παράγοντες εκείνους που επηρεάζουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των επιχειρήσεων. Το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έχει δύο οπτικές: τη βιομηχανική οικονομία του οργανισμού και την άποψη της επιχείρησης με βάση τους πόρους. Η βιομηχανική οικονομία του οργανισμού δείχνει πως το βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα βασίζεται στη στρατηγική θέση της επιχείρησης σε μια βιομηχανία. Η βασισμένη στους πόρους άποψη της επιχείρησης βασίζεται το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην εξοικονόμηση των βασικών ικανοτήτων της επιχείρησης. Αυτές οι βασικές ικανότητες, που είναι πολύτιμες, μοναδικές και δύσκολο να μιμηθούν, να ανταλλαχθούν, να αντικατασταθούν, είναι θεμελιώδεις για ένα βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Οι εταιρείες πρέπει να αναπτύξουν νέους πόρους, ικανότητες και δραστηριότητες για να διατηρήσουν τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα. Η ικανότητα βιωσιμότητας παρέχει ένα διαφορικό πλεονέκτημα, καθώς είναι σχετικά μοναδική στην αγορά της επιχείρησης. Η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί στο πλαίσιο ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Προς αυτήν την κατεύθυνση σημαντικοί είναι οι εξής παράγοντες:

- Η δυναμική δυνατότητα, η οποία μπορεί να οριστεί ως η ικανότητα ενός οργανισμού να δημιουργήσει, να επεκτείνει ή να αναθεωρήσει τη βάση των πόρων του. Είναι η κύρια πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος για επιχειρήσεις που μπορούν να ενσωματώσουν, να μάθουν, να οικοδομήσουν και να αναμορφώσουν τους εσωτερικούς και εξωτερικούς πόρους τους για να προσαρμοστούν στις αλλαγές στο επιχειρηματικό περιβάλλον και να διατηρήσουν αυτό το πλεονέκτημα.
- Η καινοτομία, η οποία μπορεί να δημιουργήσει, να υποστηρίξει και να διατηρήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Η οργανωτική καινοτομία μπορεί να βελτιώσει τις επιδόσεις μιας επιχείρησης, αλλά ο οργανισμός πρέπει να συσσωρεύσει γνώσεις για την επίτευξη καινοτομίας. Κατά συνέπεια, η γνώση επηρεάζει θετικά την ικανότητα μιας επιχείρησης να είναι καινοτόμος.
- Η καινοτομία υπηρεσιών, η οποία περιλαμβάνει την έννοια των υπηρεσιών, τις διαδικασίες και τα συστήματα. Οι τρεις έννοιες βασίζονται στη χρήση των γνώσεων που αποκτήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες των πελατών. Ως εκ τούτου, η καινοτομία των υπηρεσιών μπορεί να διατηρήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.
- Η γνώση, η οποία δημιουργείται και διαχειρίζεται από τα άτομα, και χρησιμοποιείται στη διαδικασία παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών. Ως εκ τούτου, η γνώση είναι σημαντική για έναν οργανισμό καθώς δημιουργεί, υποστηρίζει και διατηρεί ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.
- Η διαχείριση γνώσης, η οποία αναφέρεται σε μια συστηματική και ολοκληρωμένη διαδικασία τεκμηρίωσης και διάδοσης πόρων γνώσης σε έναν οργανισμό, προκειμένου να συντονιστεί η επίδιωξη των οργανωτικών στόχων. Είναι απαραίτητη για τους οργανισμούς, λόγω των δυνατοτήτων της να επιτύχει, να αναπτύξει, να διατηρήσει και να ενισχύσει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.
- Η διαμοίραση γνώσης είναι μια βασική διαδικασία της διαχείρισης γνώσης. Αυτό σημαίνει ότι η γνώση είναι διαθέσιμη σε άλλους ανθρώπους μέσα σε έναν οργανισμό, έτσι ώστε οι να αποκτούν πληροφορίες σχετικά με τις εργασίες, την τεχνογνωσία και τα σχόλια σχετικά με ένα προϊόν ή μια διαδικασία. Η αποτελεσματική διαμοίραση γνώσης μπορεί να διευκολύνει την οργανωσιακή μάθηση και την καινοτομία και εκ τούτου είναι μια κρίσιμη διαδικασία για τη δημιουργία ενός ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

- Η διαχείριση ανθρώπινων πόρων υποδηλώνει ότι οι διαχειριστές ανθρώπινου δυναμικού θα πρέπει να προσπαθήσουν να ενισχύσουν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα ενός οργανισμού. Στον πυρήνα της στρατηγικής διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων είναι η υπεροχή του ανθρώπινου κεφαλαίου στην επιχειρηματική στρατηγική και τον ανταγωνισμό. Η διαχείριση ανθρώπινων πόρων είναι το άθροισμα των πολιτικών και των πρακτικών μιας επιχείρησης, που είναι οριζόντια και κάθετα ευθυγραμμισμένες για την προσέλκυση, ανάπτυξη και διατήρηση του ανθρώπινου δυναμικού της εταιρείας. Η οριζόντια ευθυγράμμιση αναφέρεται σε ολοκληρωμένες πρακτικές, η κάθετη ευθυγράμμιση αναφέρεται σε εκείνες τις πρακτικές που σχετίζονται με εσωτερικούς και συμφραζόμενους παράγοντες (π.χ. οργανωτική στρατηγική, κουλτούρα). Η διαχείριση ανθρώπινων πόρων είναι μια σημαντική δραστηριότητα που, όταν συνδυάζεται με άλλες δραστηριότητες αλυσίδας αξιών, είναι σημαντικός παράγοντας ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.
- Η υπηρεσία / Το προϊόν είναι μια διαδικασία που περιλαμβάνει πολλές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στην αλληλεπίδραση μεταξύ πελατών και παρόχων, αγαθών και άλλων φυσικών πόρων, καθώς και συστήματα και υποδομές που αντιπροσωπεύουν τον πάροχο υπηρεσιών και εμπλέκουν άλλους πελάτες για την επίλυση των προβλημάτων των πελατών. Η επιτυχής ανάπτυξη νέων προϊόντων αποτελεί βασική κινητήρια δύναμη για βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Η αβεβαιότητα στη διαδικασία αυτή είναι αποτέλεσμα αλλαγών στις ανάγκες των πελατών, τον ανταγωνισμό και την τεχνολογία, αλλά η επιτυχημένη ανάπτυξη νέων προϊόντων μπορεί να αποφέρει υψηλά κέρδη και ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.
- Το ανθρώπινο κεφάλαιο αναφέρεται στις γνώσεις που φέρουν μαζί τους οι εργαζόμενοι και περιλαμβάνει όχι μόνο τη γνώση αλλά και τις δεξιότητες, τις εμπειρίες και τις ικανότητες, μεμονωμένα και συλλογικά, στο ανθρώπινο δυναμικό της επιχείρησης. Το ανθρώπινο κεφάλαιο θεωρείται ως η βασική πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος για τις εταιρείες.
- Το διανοητικό κεφάλαιο αναφέρεται σε αυτούς τους πόρους γνώσης είτε με τη μορφή εργαζομένων, πελατών, διαδικασιών ή τεχνολογίας που μπορεί να κινητοποιήσει η επιχείρηση στη διαδικασία δημιουργίας αξίας. Καθώς το επιχειρηματικό περιβάλλον γίνεται οικονομία που βασίζεται περισσότερο στη γνώση, η σημασία του παράγοντα αυτού αυξάνεται και είναι ζωτικής

σημασίας για τις εταιρείες που αντιμετωπίζουν ένα έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον για τη διατήρηση ενός ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

- Η εταιρική κοινωνική ευθύνη, η οποία αναφέρεται στη δέσμευση της εταιρείας να αναπτύξει μια βιώσιμη οικονομία και να συνεργαστεί με τους εργαζόμενους, τις οικογένειές τους, την τοπική κοινότητα και την κοινωνία ως σύνολο για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Αποτελεί εθελοντική συμβολή των επιχειρήσεων στην περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και αποτελεί πηγή ευκαιριών, καινοτομίας και ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.
- Η εφοδιαστική αλυσίδα, εξαιτίας της σχέσης μεταξύ αγορών και πηγών. Έχει καταστεί σημαντικό για κάθε εταιρεία του σημερινού ανταγωνιστικού κόσμου να διατηρήσει μια αποτελεσματική και ευέλικτη εφοδιαστική αλυσίδα και οι επιχειρήσεις να αναπτύξουν συνεργατικές σχέσεις με τους εταίρους της εφοδιαστικής αλυσίδας για να το επιτύχουν αυτό και να διατηρήσουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.
- Οι συνεχείς εξελίξεις στον τομέα της πληροφορικής έχουν δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για τις εταιρείες να αποκτήσουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, μέσω επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας ή / και στρατηγικής τοποθέτησης. Η μείωση του λειτουργικού κόστους και η καλύτερη τεχνολογία, οι άνθρωποι, οι διαδικασίες, οι εισροές και η διαχείριση μπορούν να επιτύχουν λειτουργική αποτελεσματικότητα. Η στρατηγική τοποθέτηση μπορεί να επιτευχθεί με την παροχή βελτιωμένης αξίας στους πελάτες, τους οποίους οι ανταγωνιστές δεν μπορούν να ταιριάξουν. Η τεχνολογία πληροφορικής μπορεί να βελτιώσει την απόδοση και να ενσωματωθεί στις επιχειρησιακές λειτουργίες έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των Tur-Portcar et al. (2018) δείχνουν ότι τα σημαντικότερα κριτήρια βιωσιμότητας είναι αυτά που σχετίζονται με τη συμπεριφορά των επιχειρηματιών, ακολουθούμενα από επιχειρηματικούς παράγοντες. Μέσα σε αυτά τα κριτήρια συμπεριφοράς, η ηθική / η δεοντολογία, η ανταγωνιστική νοημοσύνη, η ενσυναίσθηση, τα ενδογενή κίνητρα και η αυτο-αποτελεσματικότητα είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Έτσι, οι πτυχές που σχετίζονται με τη συμπεριφορά και τις πεποιθήσεις του επιχειρηματία είναι θεμελιώδους σημασίας για

την ανάπτυξη της συνειδητοποίησης της ανάγκης συμμετοχής σε βιώσιμη επιχειρηματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Μέθοδος και εργαλείο συλλογής δεδομένων

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, υπάρχει μία έλλειψη μελετών σχετικά με το αν οι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης μπορούν να θεωρηθούν ως δείκτης ευημερίας και βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει κάποια παρελθούσα έρευνα που να έχει χρησιμοποιήσει ήδη κάποιο μοντέλο ή να έχει δημιουργήσει κάποιο μοντέλο ούτως ώστε να εξεταστεί αυτή η σχέση. Κατά συνέπεια, για την εκπόνηση αυτής της εργασίας ο ερευνητής βασίστηκε σε δύο διαφορετικά υποδείγματα. Το ένα υπόδειγμα είναι των Tur-Porgar et al. (2018) και το δεύτερο είναι το υπόδειγμα των Tsai et al. (2013). Οι συγγραφείς αυτοί εξέτασαν τους παράγοντες εκείνους που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τα συγκεκριμένα υποδείγματα, οι εν λόγω παράγοντες διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες. Στην παρούσα εργασία οι παράγοντες αυτοί κατανομήθηκαν ως εξής: α) παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης, β) παράγοντες σχετικοί με τον επιχειρηματία, γ) παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση, δ) παράγοντες ευρύτερου περιβάλλοντος. Στη βάση αυτών των δύο υποδειγμάτων, οι παράγοντες που χρησιμοποιήθηκαν είναι οι παράγοντες τόσο της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων, όσο και της οικονομικής ανάπτυξης, στη βάση των ευρημάτων της διεθνούς βιβλιογραφίας. Με τον τρόπο αυτό, είναι δυνατή η διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ των δύο αυτών ομάδων παραγόντων.

Στη βάση των παραπάνω, η παρούσα εργασία στηρίχθηκε στην πρωτογενή και τη δευτερογενή έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, για τη διερεύνηση του κατά πόσο οι προσδιοριστικοί παράγοντες ανάπτυξης της οικονομίας μπορούν να αποτελέσουν δείκτες επιχειρηματικής ευημερίας και βιωσιμότητας, διεξήχθη ανάλυση δευτερογενών δεδομένων. Ως εκ τούτου, αυτή η μέθοδος έρευνας βασίζεται στην ανάλυση και τη χρήση δεδομένων που συλλέγονται από άλλους ερευνητές, οργανισμούς, φορείς (Herron, 1989; Andrews et al., 2012). Η μέθοδος αυτή ενέχει το πλεονέκτημα της εξοικονόμησης χρόνου, καθώς ο ερευνητής χρησιμοποιεί ήδη δημοσιευμένα και συλλεχθέντα στοιχεία, από ερευνητές, αλλά και από αξιόπιστους διεθνείς, ευρωπαϊκούς και εθνικούς οργανισμούς (π.χ. ΕΛΣΤΑΤ, OECD, The World Bank) (Herron, 1989; Boslaugh, 2007). Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν είναι

βιβλία, άρθρα δημοσιευμένα σε επιστημονικά περιοδικά, εκθέσεις και αναφορές διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών, στατιστικά στοιχεία.

Η ποσοτική έρευνα και πιο συγκεκριμένα η δημοσκοπική και συσχετιστική μέθοδος χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της πρωτογενούς έρευνας της παρούσας εργασίας μέσω ερωτηματολογίου. Η ποσοτική έρευνα είναι κατάλληλη για την παροχή πληροφοριών από ένα μεγάλο αριθμό υποκειμένων, αλλά και για την εξέταση συσχετίσεων (Bacon-Shone, 2015). Πιο αναλυτικά, στη δημοσκοπική μέθοδο ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα, μέσω ενός ερωτηματολογίου, να συλλέξει δεδομένα από ένα μεγάλο δείγμα ερωτηθέντων ώστε να διερευνήσει τις απόψεις τους για το θέμα το οποίο εξετάζεται. Η συσχετιστική μέθοδος εξετάζει τη σχέση που υπάρχει μεταξύ διαφόρων μεταβλητών. Η συσχέτιση «είναι ένας στατιστικός έλεγχος για να προσδιοριστεί η τάση ή το επαναλαμβανόμενο σχήμα που έχουν δύο (ή περισσότερες) μεταβλητές ή δύο σύνολα δεδομένων να μεταβάλλονται με συνέπεια (Creswell, 2015, σελ. 337).

Μέσω του ερωτηματολογίου καθίσταται δυνατή η διεξαγωγή έρευνα με χαμηλό, ακόμα και μηδενικό, κόστος, ενώ η ανωνυμία μπορεί να οδηγήσει στη συμμετοχή περισσότερων ατόμων και σε πιο ειλικρινείς απαντήσεις (Creswell, 2015). Άλλωστε, το ερωτηματολόγιο μπορεί να διανεμηθεί σε ένα μεγάλο αριθμό υποκειμένων, να συμπληρωθεί απευθείας από τα ίδια τα υποκείμενα της έρευνας, αλλά και να διανεμηθεί ηλεκτρονικά (Creswell, 2015; Leavy, 2017). Επίσης, το ερωτηματολόγιο επιτρέπει τη συλλογή ποσοτικών δεδομένων, τα οποία μπορούν να αναλυθούν με στατιστικές μεθόδους, έτσι ώστε να αναδειχθούν συγκεκριμένες τάσεις στις απόψεις των συμμετεχόντων. Αυτό παρέχει τη δυνατότητα σύγκρισης των αποτελεσμάτων της έρευνας με τα ευρήματα παλαιότερων μελετών, ούτως ώστε να καταδειχθούν ομοιότητες και διαφορές (Creswell, 2015).

Καθώς στη διεθνή βιβλιογραφία δεν υπήρχε κάποιο τυποποιημένο εργαλείο, το ερωτηματολόγιο αυτής της έρευνας σχεδιάστηκε από τον ερευνητή, στη βάση προηγούμενων ερευνών και της βιβλιογραφικής επισκόπησης χρησιμοποιώντας τα δευτερογενή δεδομένα. Αποτελείται συνολικά από δύο ενότητες. Η πρώτη ενότητα (ερωτήσεις 1-7) περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα (φύλο, ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο, θέση εργασίας) και τα χαρακτηριστικά της επιχείρησης (κλάδος

δραστηριότητας, έτη λειτουργίας, αριθμός εργαζομένων). Η δεύτερη ενότητα αποτελείται μόνο από μία ερώτηση που εξετάζει κατά πόσο διάφοροι παράγοντες επηρεάζουν τη βιωσιμότητα της επιχείρησης στην οποία εργάζονται. Οι απαντήσεις σε αυτήν την ερώτηση δίνονται στη βάση μίας κλίμακας Likert ως εξής: 1=καθόλου, 2=λίγο, 3=μέτρια, 4=αρκετά, 5=πολύ, 6=πάρα πολύ.

Η αξιοπιστία των δεδομένων ελέγχθηκε μέσω του δείκτη Cronbach's α , από όπου διαπιστώθηκε ότι τα δεδομένα διέπονται από υψηλό επίπεδο εσωτερικής αξιοπιστίας (0,708).

3.2 Δείγμα

Ο πληθυσμός της έρευνας αποτελείται από όλους τους εργαζόμενους σε ελληνικές επιχειρήσεις στην Αττική, ενώ το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτελείται από 119 εργαζόμενους στην Αττική. Όπως παρατηρείται από τον Πίνακα 3.1, η πλειοψηφία είναι άντρες (61,3%), ηλικίας 41-50 ετών (26,1%), απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (34,5%), που εργάζονται στην κατώτερη ιεραρχική βαθμίδα (38,7%).

Πίνακας 3.1 Χαρακτηριστικά ερωτηθέντων

		Συχνότητα	Ποσοστό
Φύλο	Άντρας	73	61.3
	Γυναίκα	46	38.7
Ηλικία	Έως 30	15	12.6
	31-40	22	18.5
	41-50	31	26.1
	51-60	23	19.3
	61 και άνω	28	23.5
	Εκπαιδευτικό επίπεδο	Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	23
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	41	34.5
	Μεταπτυχιακός τίτλος	23	19.3
	Διδακτορικός τίτλος	32	26.9
Θέση εργασίας	Κατώτερη ιεραρχική βαθμίδα	46	38.7
	Μεσαία ιεραρχική βαθμίδα	40	33.6

Ανώτερη ιεραρχική βαθμίδα

33

27.7

Από τον Πίνακα 3.2 όπου απεικονίζονται τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων παρατηρείται πως οι περισσότερες δραστηριοποιούνται στον κλάδο των χρηματοοικονομικών (16,8%) και των υπηρεσιών (16,8%), με έως πέντε έτη λειτουργίας (26,9%) και με 50-249 εργαζόμενους (37,8%).

Πίνακας 3.2 Χαρακτηριστικά επιχειρήσεων

		Συχνότητα	Ποσοστό
Κλάδος	Τρόφιμα, ποτά και καπνός	18	15.1
	Ένδυση και δερμάτινα προϊόντα	12	10.1
	Χημικά, φαρμακευτικά και πλαστικά προϊόντα	15	12.6
	Ηλεκτρικά και ηλεκτρονικά προϊόντα, μηχανήματα και είδη εξοπλισμού	9	7.6
	Χρηματοοικονομικά	20	16.8
	Κατασκευές	20	16.8
	Εμπόριο	13	10.9
	Υπηρεσίες	12	10.1
	Έτη λειτουργίας	0-5	32
6-10		27	22.7
11-15		30	25.2
16 και άνω		30	25.2
Αριθμός εργαζομένων	0-9	35	29.4
	10-49	39	32.8
	50-249	45	37.8

3.3 Διαδικασία της έρευνας

Ο νέος τρόπος λειτουργίας αρκετών επιχειρήσεων, οι πιέσεις που ασκούνται σε αρκετά επίπεδα λειτουργίας αυτών, καθώς και ο περιορισμός των μετακινήσεων, κατέστησε δύσκολη τη διανομή των ερωτηματολογίων από τον ίδιο τον ερευνητή, αλλά και τη συμμετοχή αρκετών επιχειρήσεων στην έρευνα, καθώς καλούνται να

αντιμετωπίσουν αρκετές προκλήσεις και προβλήματα, ιδίως σε βραχυπρόθεσμο πλαίσιο. Κατά συνέπεια, το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε στην πλατφόρμα Google Forms, με τον σύνδεσμο να κοινοποιείται σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Αττική μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου είτε στον διευθυντή / ιδιοκτήτη, είτε στους υπευθύνους του Τμήματος Ανθρώπινου Δυναμικού. Προηγήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία του ερευνητή με διάφορες επιχειρήσεις, όπου αναφέρθηκε ο σκοπός της έρευνας, ο τρόπος συλλογής δεδομένων και η σημαντική συμβολή τους στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας. Στη συνέχεια εστάλη μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ο σύνδεσμος του ερωτηματολογίου στην πλατφόρμα Google Forms, ενώ υπήρχε και ένα συνοδευτικό κείμενο όπου αναφερόταν η ταυτότητα του ερευνητή, ο σκοπός της έρευνας, η τήρηση της ανωνυμίας της επιχείρησης και των συμμετεχόντων καθώς και η εμπιστευτικότητα των δεδομένων. Η χρονική περίοδος διεξαγωγής της έρευνας ήταν 15.03.2020-15.05.2020.

Στη συνέχεια, τα δεδομένα που συλλέχθηκαν σε αρχείο Excel από την ίδια την πλατφόρμα εισήχθησαν στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS έκδοση 21.0. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη χρήση περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής (συσχετίσεις).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

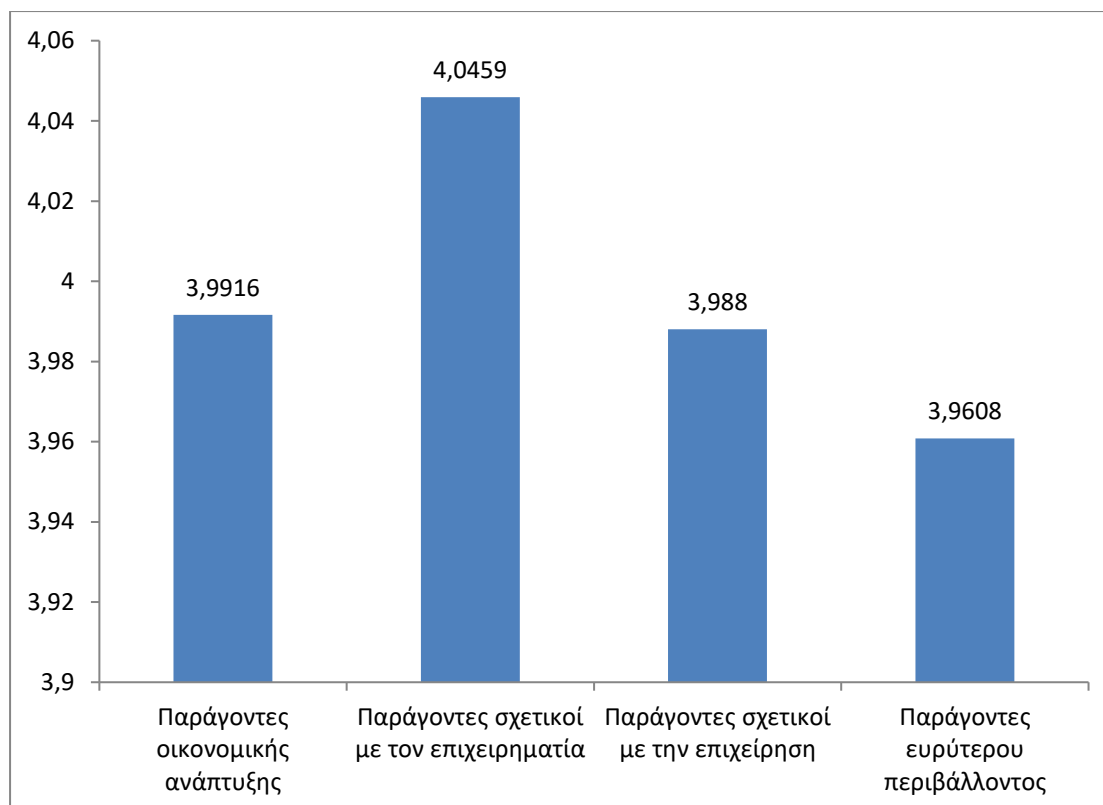
4.1 Περιγραφική στατιστική

Ο Πίνακας 4.1 παρουσιάζει τα περιγραφικά μέτρα των κατηγοριών παραγόντων βιωσιμότητας επιχειρήσεων, από όπου παρατηρείται πως οι παράγοντες που σχετίζονται με τον επιχειρηματία είναι εκείνοι που είναι περισσότερο προσδιοριστικοί της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Ακολουθούν οι παράγοντες που είναι σχετικοί με την οικονομική ανάπτυξη, έπειτα παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση και τέλος παράγοντες που σχετίζονται με το ευρύτερο περιβάλλον.

Πίνακας 4.1 Περιγραφικά μέτρα κατηγοριών παραγόντων βιωσιμότητας επιχειρήσεων

	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης	3.15	4.92	3.9916	.41167
Παράγοντες σχετικοί με τον επιχειρηματία	3.00	5.00	4.0459	.39836
Παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση	3.14	4.71	3.9880	.29958
Παράγοντες ευρύτερου περιβάλλοντος	2.78	5.11	3.9608	.49238

Γράφημα 4.1 Μέσοι όροι παραγόντων βιωσιμότητας επιχειρήσεων

Ο Πίνακας 4.2 απεικονίζει τα περιγραφικά μέτρα (μέσους όρους και τυπικές αποκλίσεις) των απόψεων που εξέφρασαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα της επιχείρησης στην οποία εργάζονται. Οι πέντε κυριότεροι παράγοντες είναι: Ηθική / δεοντολογία (M=4,26, TA=1,324), Υποστήριξη καινοτομίας (M=4,17, TA=1,434), Ωριμότητα / καινοτομία , τεχνολογίας (M=4,17, TA=4,355), Ενσυναίσθηση, (M=4,17, TA=1,452), Οδηγίες κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών (M=4,14, TA=1,392).

Πίνακας 4.2 Περιγραφικά μέτρα απόψεων ερωτηθέντων για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα της επιχείρησης στην οποία εργάζονται

	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης			
ΑΕΠ	119	3.93	1.483
ΑΕγΠ	119	4.06	1.469
Επίπεδο υγείας	119	3.97	1.443

Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση	119	3.86	1.422
Επίπεδο εκπαίδευσης	119	4.02	1.414
Επιχειρηματικότητα	119	3.94	1.367
Υποστήριξη καινοτομίας	119	4.17	1.434
Ανοχή στον κίνδυνο	119	3.83	1.463
Νομοθεσία	119	4.11	1.407
Κρατική παρέμβαση στην αγορά	119	4.13	1.371
Δημόσιες και ιδιωτικές υποδομές	119	3.97	1.473
Δομικά στοιχεία περιοχής (κεφάλαιο, εγκαταστάσεις, εξοπλισμός, εργατικό δυναμικό)	119	4.04	1.464
Οικονομική κρίση	119	3.87	1.288
Παράγοντες σχετικοί με τον επιχειρηματία			
Ανάληψη πρωτοβουλιών	119	3.99	1.515
Γνώσεις	119	4.06	1.463
Ικανότητες/δεξιότητες σχετικές με την επιχειρηματικότητα	119	3.97	1.435
Επένδυση στην καινοτομία	119	3.94	1.469
Ανάληψη ρίσκων	119	3.95	1.431
Δέσμευση για πρωτοβουλίες εταιρικής κοινωνικής ευθύνης	119	4.11	1.320
Αποφασιστικότητα	119	3.91	1.359
Ικανότητα πρόβλεψης προσφοράς, ζήτησης και τιμών στην αγορά	119	4.13	1.406
Ενσυναίσθηση	119	4.17	1.452
Επίπεδο αυτο-αποτελεσματικότητας	119	4.06	1.480
Αυτοπεποίθηση	119	4.08	1.412

Ηθική / δεοντολογία	119	4.26	1.324
Δέσμευση για ικανοποίηση πελατών	119	3.97	1.402
Παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση			
Αξίες του οργανισμού	119	4.08	1.482
Αποστολή και όραμα του οργανισμού	119	3.94	1.434
Ανάπτυξη μακροχρόνιας στρατηγικής	119	3.87	1.414
Κερδοφορία	119	3.90	1.355
Διαχείριση γνώσης	119	4.08	1.400
Επένδυση σε καινοτόμες πρωτοβουλίες	119	3.98	1.432
Επένδυση σε έρευνα και ανάπτυξη	119	3.92	1.474
Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας	119	4.00	1.408
Καθεστώς ιδιοκτησίας	119	4.03	1.507
Ετήσιες αναφορές για την εταιρική κοινωνική ευθύνη	119	3.97	1.414
Προγράμματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης	119	4.04	1.481
Ένταξη στο χρηματιστήριο	119	3.92	1.338
Δεσμοί της επιχείρησης με άλλες εταιρείες στον κλάδο	119	4.01	1.362
Ποσοστό απόδοσης επενδύσεων	119	4.09	1.529
Χρηματοδότηση (δανεισμός)	119	3.93	1.407
Ωριμότητα / καινοτομία τεχνολογίας	119	4.17	1.355
Ποσοστό χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας	119	3.93	1.382
Οργανωσιακή κουλτούρα και επιχειρηματική φιλοσοφία	119	3.99	1.435
Επίπεδο διαχείρισης κινδύνου	119	3.87	1.482
Στρατηγική τιμολόγησης	119	3.89	1.466

Μοντέλο εταιρικής διακυβέρνησης	119	3.85	1.369
Τρόπος διεθνοποίησης	119	4.13	1.453
Ικανότητα του οργανισμού να δημιουργήσει, να επεκτείνει ή να αναθεωρήσει τη βάση των πόρων του	119	4.00	1.396
Πολιτικές διαχείρισης ανθρώπινων πόρων	119	3.92	1.397
Ανθρώπινο κεφάλαιο του οργανισμού	119	4.05	1.346
Εφοδιαστική αλυσίδα	119	4.06	1.398
Μοντέλο ηγεσίας	119	4.13	1.381
Ισότητα των δύο φύλων	119	3.90	1.368
Παράγοντες ευρύτερου περιβάλλοντος			
Απαιτήσεις καταναλωτών	119	3.76	1.319
Απαιτήσεις επενδυτών	119	4.00	1.426
Διεθνείς κανονισμοί και πρότυπα	119	4.01	1.393
Οδηγίες κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών	119	4.14	1.392
Εθνική νομοθεσία	119	3.97	1.396
Παγκοσμιοποίηση	119	4.11	1.431
Επίπεδο ανταγωνισμού στον κλάδο	119	3.78	1.397
Κλιματική αλλαγή	119	3.95	1.314
Συνεργασία με ΜΚΟ	119	3.92	1.379

4.2 Επαγωγική στατιστική

Αρχικά, διεξήχθη και έλεγχος συσχετίσεων μεταξύ των τεσσάρων μεταβλητών: Παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης, Παράγοντες σχετικοί με τον επιχειρηματία, Παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση, Παράγοντες ευρύτερου περιβάλλοντος. Αρχικά διεξήχθη ένας έλεγχος κανονικότητας των δεδομένων, προκειμένου να

προσδιοριστεί αν θα χρησιμοποιηθούν παραμετρικά ή μη τεστ. Από τον έλεγχο διαπιστώθηκε ότι τα δεδομένα δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή ($p < 0.05$). Ως εκ τούτου χρησιμοποιούνται μη παραμετρικά τεστ. Για τη συσχέτιση μεταξύ των τεσσάρων υπό εξέταση μεταβλητών χρησιμοποιείται ο συντελεστής Spearman. Η βασική ερευνητική υπόθεση που εξετάστηκε είναι πως οι παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης σχετίζονται με τους παράγοντες βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.3 από όπου διαπιστώνεται πως δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των παραγόντων οικονομικής βιωσιμότητας των επιχειρήσεων και των παραγόντων οικονομικής ανάπτυξης.

Πίνακας 4.3 Συσχετίσεις παραγόντων οικονομικής βιωσιμότητας

		Παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης
Παράγοντες σχετικοί με τον επιχειρηματία	Correlation	-.058
	Coefficient	
	Sig. (2-tailed)	.531
	N	119
Παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση	Correlation	.024
	Coefficient	
	Sig. (2-tailed)	.799
	N	119
Παράγοντες ευρύτερου περιβάλλοντος	Correlation	-.069
	Coefficient	
	Sig. (2-tailed)	.458
	N	119

Προκειμένου να εξεταστεί σε περισσότερο βάθος η υπόθεση ότι οι παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης σχετίζονται με τους παράγοντες βιωσιμότητας των επιχειρήσεων διεξήχθη μία γραμμική παλινδρόμηση. Ουσιαστικά, μέσω της παλινδρόμησης εξετάζεται κατά πόσο οι παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης επηρεάζονται από τους παράγοντες βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Από τον πίνακα coefficients διαπιστώνεται πως δεν τίθεται ζήτημα πολυσυγγραμμικότητας ($VIF > 1$). Αυτό που παρατηρείται από τους πιο κάτω πίνακες είναι πως οι παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης δεν εξαρτώνται από τους παράγοντες βιωσιμότητας των επιχειρήσεων ($p > 0.05$).

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.107 ^a	.012	-.014	.41459

a. Predictors: (Constant), PER, EPIX, EP

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.230	3	.077	.447	.720 ^b
	Residual	19.767	115	.172		
	Total	19.998	118			

a. Dependent Variable: OA

b. Predictors: (Constant), PER, EPIX, EP

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
(Constant)	4.404	.710		6.201	.000		
Παράγοντες σχετικοί με τον επιχειρηματία	-.067	.096	-.064	-.694	.489	.997	1.003
Παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση	.036	.128	.026	.280	.780	.993	1.007
Παράγοντες ευρύτερου περιβάλλοντος	-.072	.078	-.086	-.928	.355	.992	1.008

a. Dependent Variable: Παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης

Στη συνέχεια στην ενότητα αυτή διεξάγονται συσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα της επιχείρησης και των χαρακτηριστικών αυτής. Ο έλεγχος διεξήχθη με το αντίστοιχο μη παραμετρικό τεστ one-way Anova, το Kruskal-Wallis. Η βασική ερευνητική υπόθεση ήταν ότι τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων σχετίζονται με τους παράγοντες βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι ίσο με $\alpha=0,05$. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.4. Όπως παρατηρείται, υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των παραγόντων σχετικών με τον επιχειρηματία και του αριθμού των εργαζομένων.

Πίνακας 4.4 Ομαδοποιημένες συσχετίσεις παραγόντων βιωσιμότητας και χαρακτηριστικών επιχειρήσεων

	Κλάδος	Έτη λειτουργίας	Αριθμός εργαζομένων
Παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης	0,820	0,163	0,479
Παράγοντες σχετικοί με τον επιχειρηματία	0,837	0,593	0,017
Παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση	0,433	0,321	0,822
Παράγοντες ευρύτερου περιβάλλοντος	0,992	0,524	0,126

Τέλος, διεξάγονται αναλυτικές συσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα της επιχείρησης και των χαρακτηριστικών αυτής. Με τον τρόπο αυτό αναμένεται να προσδιοριστεί κατά πόσο τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων σχετίζονται με τους παράγοντες βιωσιμότητας. Για τον έλεγχο χρησιμοποιήθηκε το τεστ chi-square. Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι ίσο με $\alpha=0,05$.

Ο κλάδος στον οποίον δραστηριοποιείται η επιχείρηση σχετίζεται με το κατά πόσο παράγοντες βιωσιμότητας είναι η επένδυση στην καινοτομία, αλλά και η αποστολή και το όραμα του οργανισμού. Τα έτη λειτουργίας της επιχείρησης σχετίζονται με το κατά πόσο παράγοντες βιωσιμότητας είναι το μοντέλο ηγεσίας, καθώς και οι οδηγίες κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών. Τέλος, ο αριθμός εργαζομένων σχετίζεται με το κατά πόσο παράγοντες βιωσιμότητας είναι η κρατική παρέμβαση στην αγορά, η δέσμευση για πρωτοβουλίες εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, η ενσυναίσθηση, αλλά και το ποσοστό χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Πίνακας 4.5 Αναλυτικές συσχετίσεις παραγόντων βιωσιμότητας και χαρακτηριστικών επιχειρήσεων

	Κλάδος	Έτη λειτουργίας	Αριθμός εργαζομένων
ΑΕΠ	0.823	0.851	0.819

ΑΕγΠ	0.419	0.927	0.335
Επίπεδο υγείας	0.680	0.805	0.692
Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση	0.286	0.183	0.451
Επίπεδο εκπαίδευσης	0.493	0.669	0.110
Επιχειρηματικότητα	0.602	0.230	0.156
Υποστήριξη καινοτομίας	0.826	0.906	0.985
Ανοχή στον κίνδυνο	0.968	0.783	0.694
Νομοθεσία	0.580	0.673	0.234
Κρατική παρέμβαση στην αγορά	0.670	0.738	0.044
Δημόσιες και ιδιωτικές υποδομές	0.127	0.619	0.827
Δομικά στοιχεία περιοχής (κεφάλαιο, εγκαταστάσεις, εξοπλισμός, εργατικό δυναμικό)	0.229	0.892	0.835
Οικονομική κρίση	0.694	0.643	0.934
Ανάληψη πρωτοβουλιών	0.699	0.785	0.437
Γνώσεις	0.595	0.426	0.924
Ικανότητες/δεξιότητες σχετικές με την επιχειρηματικότητα	0.764	0.416	0.097
Επένδυση στην καινοτομία	0.023	0.926	0.058
Ανάληψη ρίσκων	0.249	0.246	0.202
Δέσμευση για πρωτοβουλίες εταιρικής κοινωνικής ευθύνης	0.789	0.085	0.031
Αποφασιστικότητα	0.513	0.152	0.724
Ικανότητα πρόβλεψης προσφοράς, ζήτησης και τιμών στην αγορά	0.794	0.127	0.987
Ενσυναίσθηση	0.181	0.565	0.004
Επίπεδο αυτο-αποτελεσματικότητας	0.740	0.737	0.436
Αυτοπεποίθηση	0.442	0.599	0.395
Ηθική / δεοντολογία	0.678	0.724	0.510
Δέσμευση για ικανοποίηση πελατών	0.517	0.193	0.576
Αξίες του οργανισμού	0.246	0.136	0.467
Αποστολή και όραμα του οργανισμού	0.038	0.320	0.058

Ανάπτυξη μακροχρόνιας στρατηγικής	0.399	0.514	0.516
Κερδοφορία	0.550	0.259	0.376
Διαχείριση γνώσης	0.906	0.398	0.715
Επένδυση σε καινοτόμες πρωτοβουλίες	0.864	0.560	0.705
Επένδυση σε έρευνα και ανάπτυξη	0.719	0.740	0.961
Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας	0.696	0.956	0.628
Καθεστώς ιδιοκτησίας	0.228	0.945	0.446
Ετήσιες αναφορές για την εταιρική κοινωνική ευθύνη	0.843	0.300	0.846
Προγράμματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης	0.164	0.690	0.347
Ένταξη στο χρηματιστήριο	0.161	0.474	0.115
Δεσμοί της επιχείρησης με άλλες εταιρείες στον κλάδο	0.372	0.163	0.518
Ποσοστό απόδοσης επενδύσεων	0.971	0.527	0.857
Χρηματοδότηση (δανεισμός)	0.286	0.826	0.859
Ωριμότητα / καινοτομία τεχνολογίας	0.336	0.736	0.761
Ποσοστό χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας	0.562	0.159	0.043
Οργανωσιακή κουλτούρα και επιχειρηματική φιλοσοφία	0.218	0.518	0.740
Επίπεδο διαχείρισης κινδύνου	0.234	0.269	0.941
Στρατηγική τιμολόγησης	0.587	0.988	0.319
Μοντέλο εταιρικής διακυβέρνησης	0.366	0.736	0.189
Τρόπος διεθνοποίησης	0.417	0.740	0.968
Ικανότητα του οργανισμού να δημιουργήσει, να επεκτείνει ή να αναθεωρήσει τη βάση των πόρων του	0.503	0.378	0.965
Πολιτικές διαχείρισης ανθρώπινων πόρων	0.373	0.268	0.909
Ανθρώπινο κεφάλαιο του οργανισμού	0.724	0.467	0.192
Εφοδιαστική αλυσίδα	0.212	0.069	0.619
Μοντέλο ηγεσίας	0.748	0.038	0.095
Ισότητα των δύο φύλων	0.228	0.399	0.359
Απαιτήσεις καταναλωτών	0.668	0.233	0.288

Απαιτήσεις επενδυτών	0.296	0.988	0.701
Διεθνείς κανονισμοί και πρότυπα	0.800	0.947	0.502
Οδηγίες κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών	0.094	0.008	0.300
Εθνική νομοθεσία	0.704	0.289	0.273
Παγκοσμιοποίηση	0.115	0.070	0.456
Επίπεδο ανταγωνισμού στον κλάδο	0.992	0.847	0.375
Κλιματική αλλαγή	0.842	0.244	0.618
Συνεργασία με ΜΚΟ	0.110	0.468	0.692

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Συζήτηση αποτελεσμάτων και συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ των προσδιοριστικών παραγόντων της οικονομικής ανάπτυξης, της ευημερίας και της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Για τον σκοπό αυτό εξετάστηκε κατά πόσο συγκεκριμένοι δείκτες της οικονομικής ανάπτυξης σχετίζονται με τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, σύμφωνα με τις απόψεις 119 στελεχών ελληνικών επιχειρήσεων.

Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι παράγοντες εκείνοι που προσδιορίζουν περισσότερο τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων είναι όσοι σχετίζονται με τον ίδιο τον επιχειρηματία. Στην κατηγορία αυτή υψηλότερος μέσος όρος βρέθηκε στα εξής χαρακτηριστικά του επιχειρηματία: Ηθική / δεοντολογία, Ενσυναίσθηση, Ικανότητα πρόβλεψης προσφοράς, ζήτησης και τιμών στην αγορά, Δέσμευση για πρωτοβουλίες εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, Αυτοπεποίθηση, Γνώσεις, Επίπεδο αυτο-αποτελεσματικότητας.

Ως δεύτερη κατηγορία παραγόντων που σχετίζεται με τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων είναι εκείνη που περιλαμβάνει τους παράγοντες που σχετίζονται με την οικονομική ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, υψηλότερος μέσος όρος βρέθηκε σε παράγοντες που είναι σχετικοί της καινοτομίας, της κυβερνητικής πολιτικής (Νομοθεσία, Κρατική παρέμβαση στην αγορά), των δομικών στοιχείων της περιοχής, το ΑΕγΠ και το επίπεδο εκπαίδευσης.

Ως επόμενη κατηγορία παραγόντων που σχετίζεται με τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων είναι εκείνη που περιλαμβάνει τους παράγοντες που σχετίζονται με την επιχείρηση και πιο συγκεκριμένα: Μοντέλο ηγεσίας, Ωριμότητα / καινοτομία τεχνολογίας, Τρόπος διεθνοποίησης, Ποσοστό απόδοσης επενδύσεων, Προγράμματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, Εφοδιαστική αλυσίδα, Ανθρώπινο κεφάλαιο του οργανισμού, Ικανότητα του οργανισμού να δημιουργήσει, να επεκτείνει ή να αναθεωρήσει τη βάση των πόρων του, Δεσμοί της επιχείρησης με άλλες εταιρείες στον κλάδο, Καθεστώς ιδιοκτησίας, Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας, Διαχείριση γνώσης και Αξίες του οργανισμού.

Η τελευταία κατηγορία παραγόντων που σχετίζεται με τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων είναι εκείνη που περιλαμβάνει παράγοντες που σχετίζονται με το ευρύτερο περιβάλλον και πιο συγκεκριμένα: Οδηγίες κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών, Παγκοσμιοποίηση, Διεθνείς κανονισμοί και πρότυπα, Απαιτήσεις επενδυτών.

Συνολικά, επομένως, διαπιστώνεται πως παράγοντες που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων είναι παράγοντες που αφορούν ως επί το πλείστον τα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία, αλλά και την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Τα αποτελέσματα αυτά δεν έρχονται σε αντίθεση με ευρήματα προηγούμενων ερευνών που τονίζουν τους παράγοντες της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας (Garza, 2016; Jabłoński, 2017). Επίσης, από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε ότι η παγκοσμιοποίηση, καθώς και οι κυβερνητικοί και διακυβερνητικοί οργανισμοί αποτελούν παράγοντες βιωσιμότητας των επιχειρήσεων, όπως έχει υποστηρίξει στο παρελθόν ο Fontaine (2013), όπως και η καινοτομία και η διαχείριση γνώσης, η εταιρική κοινωνική ευθύνη, η εφοδιαστική αλυσίδα που έχουν υποστηρίξει οι Tsai et al. (2013) και οι Liu et al. (2011). Ένα ακόμη αποτέλεσμα είναι πως τα σημαντικότερα κριτήρια βιωσιμότητας είναι αυτά που σχετίζονται με τη συμπεριφορά των επιχειρηματιών, ακολουθούμενα από επιχειρηματικούς παράγοντες, όπως έχει βρεθεί και στην έρευνα των Tur-Porcar et al. (2018).

Συνολικά, επομένως, διαπιστώνεται πως προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης επηρεάζουν τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, αν και δε σχετίζονται μεταξύ τους σε στατιστικά σημαντικό βαθμό. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να δοθεί περισσότερη έμφαση από κυβερνητικούς φορείς στην ανάπτυξη αυτών των παραγόντων, όπως υποδομές, δίκτυα καινοτομίας και τεχνολογίας, νομοθεσία, που θα μπορέσουν να συμβάλουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Περισσότερο, όμως, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη των κατάλληλων ικανοτήτων και δεξιοτήτων από μέρους των επιχειρηματιών, καθώς διαπιστώθηκε πως παράγοντες που αφορούν τον ίδιο τον επιχειρηματία είναι περισσότερο προσδιοριστικοί της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Προς τον σκοπό αυτό, εκπαιδευτικά προγράμματα δια βίου μάθησης σε από κοινού συνεργασία με εκπαιδευτικά ιδρύματα και επιμελητήρια μπορούν να είναι ιδιαίτερα σημαντικά.

Επίσης, κυβερνητικοί φορείς μπορούν να συμβάλουν προς αυτήν την κατεύθυνση μέσα από τη δημιουργία περιφερειακών και ευρωπαϊκών / διεθνών δικτύων ανταλλαγής εμπειριών και καλών πρακτικών επιχειρήσεων, αλλά και στη διάχυση γνώσης και της ενίσχυσης της οργανωσιακής μάθησης και των χαρακτηριστικών των επιχειρηματιών.

Εκτός των παραπάνω, από την παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε η ανάγκη διεξαγωγής ερευνών στους ίδιους τους επιχειρηματίες και τους εργαζομένους, προκειμένου να διερευνηθεί η άποψη των ιδίων των ενδιαφερομένων όσον αφορά στους παράγοντες που προσδιορίζουν τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Με τον τρόπο αυτό θα είναι δυνατός ο προσδιορισμός των παραγόντων εκείνων που θα πρέπει να βελτιωθούν και στους οποίους θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή από τον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα, ούτως ώστε να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο υφιστάμενο πλαίσιο, εξαιτίας των προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι επιχειρήσεις λόγω της τρέχουσας πανδημίας Covid-19.

5.2 Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις μελλοντικής έρευνας

Πρώτος περιορισμός της παρούσας έρευνας ήταν το γεγονός ότι ο νέος τρόπος λειτουργίας αρκετών επιχειρήσεων, οι πιέσεις που ασκούνται σε αρκετά επίπεδα λειτουργίας αυτών, καθώς και ο περιορισμός των μετακινήσεων, κατέστησε δύσκολη τη διανομή των ερωτηματολογίων από τον ίδιο τον ερευνητή, αλλά και τη συμμετοχή αρκετών επιχειρήσεων στην έρευνα, καθώς καλούνται να αντιμετωπίσουν αρκετές προκλήσεις και προβλήματα, ιδίως σε βραχυπρόθεσμο πλαίσιο. Ο δεύτερος περιορισμός αυτής της έρευνας αφορά στον μεθοδολογικό σχεδιασμό, που σημαίνει ότι η χρήση της ποσοτικής έρευνας δεν μπορεί να συλλάβει εις βάθος τις απόψεις και τις συμπεριφορές των ερωτηθέντων, ιδίως στη βάση των εμπειριών τους και του νοήματος που αποδίδουν σε αυτές. Ωστόσο, οι περιορισμοί και οι προκλήσεις που τίθενται στο πλαίσιο αντιμετώπισης της πανδημίας Covid-19 κατέστησαν δύσκολη τη διεξαγωγή προσωπικών συνεντεύξεων ή ομάδων εστίασης, ούτως ώστε να ακολουθηθεί μία μικτή μέθοδος έρευνας, με την ταυτόχρονη χρήση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας.

Με βάση τα ανωτέρω, κρίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και σημαντική η διεξαγωγή μίας μελλοντικής έρευνας σε ένα μεγαλύτερο δείγμα επιχειρήσεων στην Ελλάδα, με τη χρήση μίας μικτής μεθόδου έρευνας. Καθώς η υφιστάμενη πανδημία έχει οδηγήσει αρκετές επιχειρήσεις σε αναστολή λειτουργίας, αλλά και σε αλλαγές στον τρόπο παραγωγής και λειτουργίας, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διερευνηθούν μελλοντικά οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν αυτές οι εταιρείες. Η διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων της βιωσιμότητάς τους στο νέο πλαίσιο που διαμορφώνεται και που αναμένεται να διαμορφωθεί κρίνεται απαραίτητη, καθώς με αυτόν τον τρόπο μπορεί να δοθεί έμφαση στους συγκεκριμένους παράγοντες από μέρους τόσο των επιχειρήσεων, όσο και κυβερνητικών φορέων. Επιπρόσθετα, ενδιαφέρον θα είχε και η διεξαγωγή μίας συγκριτικής έρευνας στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες, προκειμένου να καταδειχθούν ομοιότητες και διαφορές ως προς τους προσδιοριστικούς παράγοντες της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Με τον τρόπο αυτό ενδέχεται να αναδειχθούν οι παράγοντες εκείνοι που διευκολύνουν και που εμποδίζουν τη βιώσιμη επιχειρηματική ανάπτυξη, οδηγώντας σε προτάσεις πρακτικής εφαρμογής και σε ανταλλαγή καλών πρακτικών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Andekina, R., & Rakhmetova, R. (2013). Financial Analysis and Diagnostics of the Company. *ProcediaEconomics and Finance*, 5, 50-57.
- Andrews, L., Higgins, A., Andrews, M. W., & Lalor, J. G. (2012). Classic Grounded Theory to Analyze Secondary Data: Reality and Reflections. *The Grounded Theory Review*, 11(1), 12-26.
- Andrikopoulos, A., Samitas, A., & Bekiaris, M. (2014). Corporate social responsibility reporting in financial institutions: Evidence from Euronext. *Research in International Business and Finance*, 32, 27-35.
- Appleton, S., & Teal, F. (1998). Human Capital and Economic Development. Ανακτήθηκε από: <https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/00157612-FR-ERP-39.PDF>
- Artiach, T., Lee, D., Nelson, D., & Walker, J. (2010). The determinants of corporate sustainability performance. *Accounting & Finance*, 50(1), 31-51.
- Ayu, A. A., & Darmansyah, A. (2015). Analysis of Financial Statement and Sustainability of Cdma Service Provider Company (A Case of PT Telecommunication X Dan PT Telecommunication Y). *Journal Of Business And Management*, 4(10), 1168-1177.
- Azim, M. I., & Azam, S. (2013). Corporate sustainability reporting by pharmaceutical companies: is it what it seems to be?. *Corporate Ownership & Control*, 11(1), 754-764.
- Bacon-Shone, J. (2015). *Introduction to Quantitative Research Methods*. Hong Kong: The University of Hong Kong.
- Baumgartner, R. J., & Ebner, D. (2010). Corporate Sustainability Strategies: Sustainability Profiles and Maturity Levels. *Sustainable Development*, 18, 76-89.

- Bode, C. S., Singh, J., & Rogan, M. (2015). Corporate Social Initiatives and Employee Retention, INSEAD Working Paper No. 2015/34/STR/EFE. Ανακτήθηκε από: <http://ssrn.com/abstract=2439609>
- Boslaugh, S. (2007). *Secondary Data Sources for Public Health: A Practical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Branco, M. C., Delgado, C. Gomes, S. F., & Pereira Eugenio, T. C. (2014). Factors influencing the assurance of sustainability reports in the context of the economic crisis in Portugal. *Managerial Auditing Journal*, 29(3), 237-252.
- Bravo, A. M. S., & de Carvalho, J. C. (2013). Understanding Pharmaceutical Sustainable Supply Chains – A Case Study Application. *Independent Journal Of Management & Production (IJM&P)*, 4(1), 228-247.
- Chang, H. H. (2017). Consumer Socially Sustainable Consumption: The Perspective toward Corporate Social Responsibility, Perceived Value, and Brand Loyalty. *Journal of Economics and Management*, 13(2), 167-191.
- Clement-Jones, T. (2004). Corporate social responsibility – bottom-line issue or public relations exercise?. Στο: J. Hancock (Ed.), *Investing in corporate social responsibility* (σσ. 5-14). London: Kogan-Page.
- Creswell, J. (2015). *Η έρευνα στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ίων.
- Crowther, D., & Aras, G. (2008). *Corporate social responsibility*. London: Bookboon.
- Danciu, V. (2013). The sustainable company: new challenges and strategies for more sustainability. *Theoretical and Applied Economics*, XX(9), 7-26.
- Das Gupta, A. (2012). Corporate Social Responsibility and Strategy: A Bird's Eye View. *Global Business Review*, 13(1), 153-165.
- Deaton, A. (2010). Understanding the Mechanisms of Economic Development. *Journal of Economic Perspectives*, 24(3), 3-16.

- Dong, J., Liu, D., Wang, D., & Zhang, Q. (2019). Identification of Key Influencing Factors of Sustainable Development for Traditional Power Generation Groups in a Market by Applying an Extended MCDM Model. *Sustainability*, *11*, doi:10.3390/su11061754.
- Dyduch, J., & Krasodomska, J. (2017). Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure: An Empirical Study of Polish Listed Companies. *Sustainability*, *9*, doi:10.3390/su9111934.
- Esau, G., & Malone, M. (2013). CSR in natural resources: rhetoric and reality. *Journal of Global Responsibility*, *4*(2), 168-187.
- Feldman, M., Hadjimichael, T., Lanahan, L., & Kemeny, T. (2016). The logic of economic development: a definition and model for investment. *Environment and Planning C: Government and Policy*, *34*(1), 5-21.
- Ferrell, O.C., Fraedrick, J., & Ferrell L. (2013). *Business ethics: Ethical decision-making and cases*. Mason: Southwestern Cengage Learning.
- Fontaine, M. (2013). Corporate Social Responsibility and Sustainability: The New Bottom Line?. *International Journal of Business and Social Science*, *4*(4), 110-119.
- Galbreath, J., & Shum, P. (2012). Do customer satisfaction and reputation mediate the CSR-FP link? Evidence from Australia. *Australian Journal of Management*, *37*(2), 211-229.
- Garza, F. A. (2013). A Framework for Strategic Sustainability in Organizations: A Three Pronged Approach. *Journal of Comparative International Management*, *16*(1), 23-36.
- Haller, A. P. (2012). Concepts of Economic Growth and Development. Challenges of Crisis and of Knowledge. *Economy Transdisciplinarity Cognition*, *15*(1), 66-71.

- Harelimana, J. B. (2017). Analysis of financial statements for prediction of business sustainability in Rwanda: A case of BanquePopulaire Du Rwanda Ltd. *Global Journal of Management and Business Research*, 17(1), 16-28.
- Harris, J.M., & Goodwin, N.R. (2001). Volume introduction. Στο: Harris, J.M., Wise, T.A., Gallacher, K.P., Goodwin, N.R. (Eds.), *A Survey of Sustainable Development: Social and Economic Dimensions* (σσ. xxvii-xxiii). Washington: Island Press.
- Hawkes, J. (2001). The fourth pillar of sustainability: Culture's essential role in public planning. Australia: Common Ground Publishing. Ανακτήθηκε από: <https://www.culturaldevelopment.net.au/downloads/FourthPillarSummary.pdf>.
- Herron, D. G. (1989). Secondary data analysis: Research method for the CNS. *Clinical Nurse Specialist*, 3(2), 66-69.
- Ivic, M. M. (2015). Economic growth and development. *International Journal of Process Management – New Technologies*, 3(1), 55-62.
- Jabłoński, M. (2017). Determinants of sustainable business model of companies early stage of development. *Preprints*, doi: 10.20944/preprints201702.0021.v1.
- Kane, M. (2004). Public-Sector Economic Development: Concepts and Approaches. Ανακτήθηκε από: http://www2.econ.iastate.edu/classes/crp274/swenson/CRP523/Readings/econ_developmentmattkane.pdf
- Klein, J., & Dawar, N. (2004). Corporate social responsibility and consumers' attributions and brand evaluations in a product-harm crisis. *International Journal of Research in Marketing*, 21, 203-217.
- Kocmanová, A., & Dočekalová, M. (2011). Corporate Sustainability: Environmental, Social, Economic and Corporate Performance. *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 20(7), 203-208.

- Leavy, P. (2017). *Research Design: Quantitative, Qualitative, Mixed Methods, Arts-Based, and Community-Based Participatory Research Approaches*. New York: Guilford Publications.
- Leonard, T., & Schneider, J. (2004). Integrated sustainability in the pharmaceutical industry. *International Journal for Sustainable Business*, 11(5), 5-119 – 5-128.
- Lotz, S., Christandl, F., & Fetchenhauer, D. (2013). What is fair is good: Evidence of consumers' taste for fairness. *Food Quality and Preference*, 30, 139-144.
- Memişoğlu, M. (2018). Branding of Prescription and Non-prescription Drugs. *ACTA Pharmaceutica Scientia*, 56(1), 21-36.
- Lourenco, I., & Branco, M. C. (2013). Determinants of corporate sustainability performance in emerging markets: The Brazilian case. *Journal of Cleaner Production*, 57, 134-141.
- Luqmani, A., Leach, M., & Jesson, D. (2017). Factors behind sustainable business innovation: The case of a global carpet manufacturing company. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 24, 94-105.
- Naudé, W. (2013). Entrepreneurship and Economic Development: Theory, Evidence and Policy. Ανακτήθηκε από: <http://ftp.iza.org/dp7507.pdf>
- Nocca, F. (2015). The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool. *Sustainability*, 9, doi:10.3390/su9101882.
- Nurse, K. (2006). Culture as the Fourth Pillar of Sustainable Development. Ανακτήθηκε από: <https://pdfs.semanticscholar.org/92da/e4886a02f1fb27dd4131db5912aae6b7074f.pdf>
- Odetayo, T.A., Adeyemi, A.Z., & Sajuyigbe, A.S. (2014). Impact of Corporate Social Responsibility on Profitability of Nigeria Banks. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(8), 252-263.

- Petrini, M., & Pozzebon, M. (2010). Integrating Sustainability into Business Practices: Learning from Brazilian Firms. *BAR, Curitiba*, 7(4), 362-378.
- Powell, S. M., Davies, M. A. P., & Norton, D. (2013). Impact of Organizational Climate on Ethical Empowerment and Engagement with Corporate Social Responsibility (CSR). *Journal of Brand Management*, 20(9), 815-839.
- Riskó, T. C., Péntek, A., & Wiwczaroski, T. (2015). Corporate Social Responsibility through the eyes of consumers. *AgroeconomiaCroatica*, 5(1), 21-31.
- Sellami, Y. M., Ben Hlima, N. D., & Jarboui, A. (2019). An empirical investigation of determinants of sustainability report assurance in France. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 17(2), 320-342.
- Sklair, L., & Miller, D. (2010). Capitalist globalization, corporate social responsibility and social policy. *Critical Social Policy*, 30(4), 472 – 495.
- Sutopo, B., Kot, S., Adiati, A.K., & Ardila, L.N. (2018). Sustainability Reporting and Value Relevance of Financial Statements. *Sustainability*, 10, doi:10.3390/su10030678.
- Swarnapali, R.M.N.C. (2017). Corporate sustainability: A Literature review. *Journal for Accounting Researchers and Educators (JARE)*, 1(1), 1-16.
- The International Economic Development Council (χ.χ.). Economic Development Reference Guide. Ανακτήθηκε από: http://www.iedconline.org/clientuploads/Downloads/IEDC_ED_Reference_Guide.pdf
- Thordardottir, E. M. (2011). *Combating Child Labour Through Corporate Social Responsibility: A Case Study of Côte d'Ivoire*. Master Thesis, Lund University.
- Tsai, M.-S., Tsai, M.-C., & Chang, C.-C. (2013). The Direct and Indirect Factors on Affecting Organizational Sustainability. *Journal of Management and Sustainability*, 3(4), 67-77.

Tur-Porcar, A., Roig-Tierno, N., & Llorca Mestre, A. (2018). Factors Affecting Entrepreneurship and Business Sustainability. *Sustainability*, 10, doi:10.3390/su10020452.

United Nations Global Compact (2014). Guide to sustainability. Ανακτήθηκε από: https://www.globalcompact.de/wAssets/docs/Nachhaltigkeits-CSR-Management/un_global_compact_guide_to_corporate_sustainability.pdf

U.S. Economic Development Administration (2014). Economic Development Defined: EDA's Mission. Ανακτήθηκε από: <http://maryannfeldman.web.unc.edu/files/2014/05/Definition-of-Economic-Development-one-page.pdf>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ενότητα I. Γενικά στοιχεία

1. Φύλο

Άντρας	
Γυναίκα	

2. Ηλικία

Έως 30	
31-40	
41-50	
51-60	
61 και άνω	

3. Εκπαιδευτικό επίπεδο

Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	
Τριτοβάθμια εκπαίδευση (Πτυχίο)	
Μεταπτυχιακός τίτλος	
Διδακτορικός τίτλος	

4. Θέση

Κατώτερη ιεραρχική βαθμίδα	
Μεσαία ιεραρχική βαθμίδα	
Ανώτερη ιεραρχική βαθμίδα	

5. Κλάδος δραστηριότητας επιχείρησης

Τρόφιμα, ποτά και καπνός	
Ένδυση και δερμάτινα προϊόντα	
Χημικά, φαρμακευτικά και πλαστικά προϊόντα	
Ηλεκτρικά και ηλεκτρονικά προϊόντα, μηχανήματα και είδη εξοπλισμού	

Χρηματοοικονομικά	
Κατασκευές	
Εμπόριο	
Υπηρεσίες	
Άλλο (παρακαλώ διευκρινίστε)	

6. Έτη λειτουργίας της επιχείρησης

0-5	
6-10	
11-15	
16 και άνω	

7. Αριθμός εργαζομένων

0-9	
10-49	
50-249	

Ενότητα II. Παράγοντες οικονομικής βιωσιμότητας

8. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως οι παρακάτω παράγοντες επηρεάζουν τη βιωσιμότητα της επιχείρησης στην οποία εργάζεστε; (1=καθόλου, 2=λίγο, 3=μέτρια, 4=αρκετά, 5=πολύ, 6=πάρα πολύ)

	1	2	3	4	5	6
Παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης						
ΑΕΠ						
ΑΕγΠ						
Επίπεδο υγείας						
Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση						
Επίπεδο εκπαίδευσης						
Επιχειρηματικότητα						
Υποστήριξη καινοτομίας						
Ανοχή στον κίνδυνο						

Νομοθεσία						
Κρατική παρέμβαση στην αγορά						
Δημόσιες και ιδιωτικές υποδομές						
Δομικά στοιχεία περιοχής (κεφάλαιο, εγκαταστάσεις, εξοπλισμός, εργατικό δυναμικό)						
Οικονομική κρίση						
Παράγοντες σχετικοί με τον επιχειρηματία						
Ανάληψη πρωτοβουλιών						
Γνώσεις						
Ικανότητες/δεξιότητες σχετικές με την επιχειρηματικότητα						
Επένδυση στην καινοτομία						
Ανάληψη ρίσκων						
Δέσμευση για πρωτοβουλίες εταιρικής κοινωνικής ευθύνης						
Αποφασιστικότητα						
Ικανότητα πρόβλεψης προσφοράς, ζήτησης και τιμών στην αγορά						
Ενσυναίσθηση						
Επίπεδο αυτο-αποτελεσματικότητας						
Αυτοπεποίθηση						
Ηθική / δεοντολογία						
Δέσμευση για ικανοποίηση πελατών						
Παράγοντες σχετικοί με την επιχείρηση						
Αξίες του οργανισμού						
Αποστολή και όραμα του οργανισμού						
Ανάπτυξη μακροχρόνιας στρατηγικής						
Κερδοφορία						
Διαχείριση γνώσης						
Επένδυση σε καινοτόμες πρωτοβουλίες						
Επένδυση σε έρευνα και ανάπτυξη						
Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας						

Καθεστώς ιδιοκτησίας						
Ετήσιες αναφορές για την εταιρική κοινωνική ευθύνη						
Προγράμματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης						
Ένταξη στο χρηματιστήριο						
Δεσμοί της επιχείρησης με άλλες εταιρείες στον κλάδο						
Ποσοστό απόδοσης επενδύσεων						
Χρηματοδότηση (δανεισμός)						
Ωριμότητα / καινοτομία τεχνολογίας						
Ποσοστό χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας						
Οργανωσιακή κουλτούρα και επιχειρηματική φιλοσοφία						
Επίπεδο διαχείρισης κινδύνου						
Στρατηγική τιμολόγησης						
Μοντέλο εταιρικής διακυβέρνησης						
Τρόπος διεθνοποίησης						
Ικανότητα του οργανισμού να δημιουργήσει, να επεκτείνει ή να αναθεωρήσει τη βάση των πόρων του						
Πολιτικές διαχείρισης ανθρώπινων πόρων						
Ανθρώπινο κεφάλαιο του οργανισμού						
Εφοδιαστική αλυσίδα						
Μοντέλο ηγεσίας						
Ισότητα των δύο φύλων						
Παράγοντες ευρύτερου περιβάλλοντος						
Απαιτήσεις καταναλωτών						
Απαιτήσεις επενδυτών						
Διεθνείς κανονισμοί και πρότυπα						
Οδηγίες κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών						
Εθνική νομοθεσία						
Παγκοσμιοποίηση						
Επίπεδο ανταγωνισμού στον κλάδο						
Κλιματική αλλαγή						
Συνεργασία με ΜΚΟ						

